

Moșna, un sat care se reinventează¹

Ionica Berevoescu, Manuela Stănculescu

“Welcome to Moșna”

Intrarea cercetătorului pe teren este, de obicei, dificilă. Numai norocul te poate ajuta să te afli pe teren și să asisti la un eveniment care să-ți releve persoanele cheie, însemnele identitare și modelele de relaționare ale unei comunități. Numai norocul te poate ajuta să fii invitat pe gratis, cu acces direct în culise, la spectacolul montat de o comunitate pentru un public excepțional. Așa a fost intrarea noastră în teren, petrecută chiar în ziua în care Prințul Charles a vizitat Moșna. A fost nevoie de o lună de zile trăită în comunitate, pentru ca tot ce am văzut să capete sens.

“Welcome to ...”, scris cu litere de o șchioapă, este urarea care ne-a întâmpinat de-a lungul drumului dintre Sibiu și Moșna (traseul vizitei Prințului Charles). În apropierea satului, străzile încă se curățau, la primărie se punea steagul românesc alături de cel britanic, se primeau jurnaliștii, se organiza biroul de presă, iar în casa parohială a Bisericii Evanghelice se aduceau cozonacii, lichiile și vinul.

Exista un consens la nivelul elitelor locale că scenariul de primire a Prințului Charles, pus la punct de autoritățile județene și naționale, era inacceptabil - primarul și alți reprezentanți locali ar fi avut roluri de neglijat și chiar li se interzicea acompanierea Prințului în Cetate. Prin urmare, scenariul a fost schimbat. Liderul comunității săsești și directorul școlii au rămas figurile centrale: ei l-au însoțit pe Prinț, i-au vorbit despre Moșna și despre importanța Cetății săsești. Ceilalți din elita locală au devenit însă vizibili și activi: primarul și vicele l-au întâmpinat pe Prinț la intrarea în Cetate, secretara primăriei

a fost cea care a oferit pâinea și sarea, ceilalți consilieri locali și preotul ortodox au fost prezentați.

În ce a constatat spectacolul și cum a fost el conceput? Liderul comunității săsești, Doamna M., îmbrăcată în costum tradițional, a fost încarnarea comunității săsești. În ciuda interdicțiilor², în curtea interioară a Cetății (încadrată de Cetate, casă parohială și școală), doamna M. a “expus” grupul de săsoaice în vârstă care constituie nucleul “autentic” al comunității, dovada vie a existenței sașilor, în Moșna, acum. Cele mai în vârstă erau așezate pe scaune, iar cele mai tinere stăteau în picioare, în spatele acestora – imagine pozată de mai toți jurnaliștii și puternic mediatizată. Nu au lipsit nici reprezentanții comunității săsești din Germania, iar în seara aceleiași zile și a doua zi, Doamna M. a primit în continuu telefoane de la sașii din Germania.

Directorul școlii a organizat o expoziție de covoare în interiorul școlii și un minispectacol ai cărui actori au fost copiii Moșnei și cadrele didactice. Mesajul intenționat (și realizat) al spectacolului copiilor a fost – “Moșna este o comunitate veche, cu istorie, cu model multicultural al cărui nucleu sunt sașii. Nu doar sași, ci sași în România, aceasta este cheia Moșnei” (directorul școlii). Pentru a transmite acest mesaj, au existat practic trei grupuri de copii-dansatori. Primul grup, gătit în costume tradiționale săsești, a dansat și cântat în germană. Alții erau compusi din elevi mai mari, care au dansat jocuri specifice județului Sibiu și zonei Târnavelor. Cel de-al treilea grup, care a atras cel mai tare atenția jurnaliștilor și a Prințului, era alcătuit din copii de grădiniță care au dansat călușarii

¹O primă formă a acestui articol a fost elaborată în cadrul studiului *Rebuilding community, the church and the house. Preserving Saxon culture in Mosna and Viscri villages*, World Bank, București, December 1998. Studiul include: o componentă regională, o componentă acțională și două studii de caz Moșna și Viscri (sat al comunei Bunești, județul Brașov). Au participat: Remus Anghel, Ionica Berevoescu, Vintilă Mihăilescu (coord.), Dumitru Sandu (coord.), Manuela Stănculescu.

²Una dintre regulile de securitate interzicea prezența în curtea interioară a Cetății a persoanelor care nu dețineau roluri în spectacol, precum și statul pe iarbă sau pe scaune.

(din sudul țării) purtând costume adecvate, extrem de colorate și zgomotoase (cu clopoței la picioare și cușme). Ei “întrupau România” (directorul școlii). Printre aceste trei grupuri se mișca un țigan cu vioara sa, care nu a cântat nimic în fapt, ci reprezenta o piesă a mozaicului multicultural ce caracterizează Moșna și România.

În curtea interioară a Cetății, unde a avut loc spectacolul, și unde erau admiși numai reprezentanți ai rolurilor-simbol ale comunității (elite, sași, copii) au fost acceptați, totuși, reprezentanți ai unei religii nou apărute în Moșna (creștini după Evanghelie³) precum și noi, “doamnele de la Banca Mondială”. Spectacolul a fost completat cu o masă lungă pe care erau expuse alte elemente definitorii ale identității Moșnei – cozonac, vin și “lichii”.

Aceasta a fost “Moșna cu Prințul Charles”, imagine de “sat gătit în straie de eveniment excepțional”. O corectă lectură a articolului are nevoie de următoarea precizare: descrierea de față nu este cea a satului Moșna de zi cu zi, ci a “Moșnei cu echipa Băncii Mondiale”. Interacțiunea Moșna (comunitate) – noi (cercetător) a fost una cu miză. Fondurile de dezvoltare, acordate de Banca Mondială, sunt miza despre care comunitatea aflase înainte de intrarea noastră pe teren. Existența mizei a structurat interacțiunea după principiul maximizării șanselor de obținere a acesteia, ceea ce a conferit valențe specifice relației cercetător – comunitate⁴. Interpretarea faptelor trebuie să țină cont de aceste premise.

Descrierea “Moșnei cu echipa Băncii Mondiale” este orientată de următoarele opțiuni metodologice: 1. intervalul de referință temporală este 1989 – prezent; 2. “structura” este estimată prin date statistice furnizate de autoritățile locale; 3. “ceea ce spun oamenii”

și “ceea ce fac oamenii” rezultă din interviuri, discuții de grup și observație participativă.

În interacțiunea cu noi, inițial, elitele satului au proiectat imaginea armoniei și înțelegerii depline, a comunității perfect articulate. Proiectarea unei astfel de imagini presupune focalizarea reflectoarelor numai pe aspectele dorite. Toată lumea a cooperat: ne-au pus la dispoziție toate datele solicitate, au fost deschiși la discuții de grup sau interviuri individuale, ne-au fost prezentate toate punctele “relevante”, ne-au fost oferite soluții, cazarea și mâncarea au fost excelente, brutarul ne-a trimis pâine caldă. Toate acestea le considerăm dovadă elocventă a faptului că, la Moșna, atunci când miza se referă la întreaga comunitate, elite și non-elite cooperează, se asociază, comunică.

Comuna și satul Moșna⁵

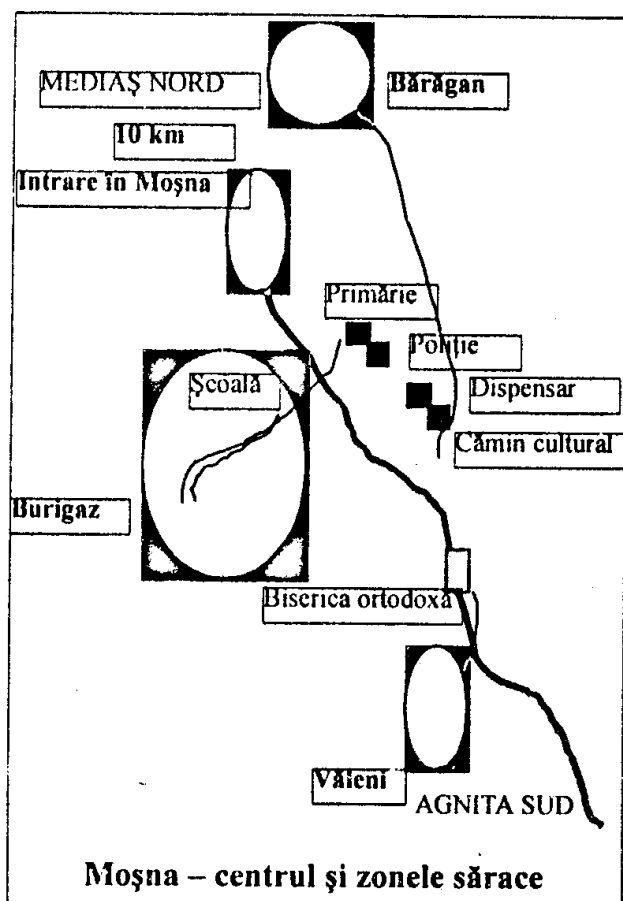
Comuna Moșna este situată în nordul județului Sibiu și include trei sate: Moșna – centru de comună, Nemșa și Alma Vii. Satul Moșna se află la 10 km de orașul Mediaș, pe drumul național care leagă orașele Mediaș și Agnita. Nemșa se situează la 14 km de Mediaș și 8 km de centrul de comună Moșna, iar modernizarea drumului de acces nu a fost finalizată pe porțiunea de 1 km de la intrarea în sat. În cazul satului Alma Vii, cel mai depărtat de Mediaș (20 km) precum și de Moșna (10km) se poate vorbi despre “izolare”, accesul fiind extrem de dificil în perioadele ploioase ale anului.

La intrarea dinspre Mediaș în satul Moșna te întâmpină, atât la marginea șoselei, cât și în depărtare, case sărăcicioase, cu aspect neîngrijit. Imediat le depășești și apar case cu porți înalte, după arhitectură săsească. Traversarea comunei pe drumul asfaltat crează o imagine cu accente urbane, în care se aglomerează Cetatea Săsească, Primăria,

³Cetățeanul german care este predicatorul acestei secte, conduce și fundația “Casa Speranței”. El a cumpărat o fostă casă săsească și acum construiește o casă nouă, plasată chiar lângă Cetate. Centralitatea spațială a acestei case (în fapt, casă de orfani) nu este asociată cu centralitatea în harta mentală a locuitorilor satului, fiind considerată ne-legitimă, un “potențial pericol” și refugiu al necredincioșilor care “merg acolo pentru că se aduc ajutoare”. Doamna M. reproșează acestei organizații faptul că oferă ajutoare necondiționate de muncă, ceea ce nu este etic. “Degeaba te rogi lui Dumnezeu, că el nu-ți dă dacă nu muncești ceva.”

⁴Orizontul de așteptare al localnicilor era foarte mare încă de la intrarea noastră în teren. Am fost nevoite, în unele interviuri, să explicăm nu numai obiectivele studiului, dar și faptul că noi nu distribuim ajutoare sau bani.

⁵Participanți la culegerea datelor: Ionica Berevoescu, Paula Sandu, Manuela Stănculescu, Claudiu Tufiș și Mihnea Vasilescu. Culegerea datelor a avut loc în luna noiembrie a anului 1998. Observațiile critice ale lui Mihnea Vasilescu ne-au fost de ajutor în redactarea articolului.

Poliția, Poșta, Școlile, Dispensarul, Căminul Cultural, Biserica Ortodoxă, chioșcuri, ateliere și magazine.

Trecând de zona centrală, aspectul caselor începe să se schimbe, iar elementele specifice arhitectonicii săsești se diluează. Cele trei mari etape ale călătoriei sunt o ilustrare a modului în care se distribuiau grupurile etnice pe vremea când Moșna era încă un sat săsesc. Partea centrală era monopolizată de cea mai numeroasă și influentă comunitate (cea săsească), partea sudică aparținea comunității românești, iar cea nordică, celei țigănești.

După exodul sașilor, spațiile au fost redefinite mai degrabă de "culoarea" sărăciei decât de etnie. Patru zone sărace sunt identificate de către localnici, toate periferice – la margine de uliță și în margine de sat: intrarea în Moșna și Bărăganul "cu oameni necăjiți și în majoritate țigani", Văieni – "unde românii și țiganii săraci se amestecă" și Burigazul – "unde sunt cei mai mulți săraci și cei mai săraci". Și totuși, după zilele petrecute la Moșna, ne-am convins că aspectele urbane

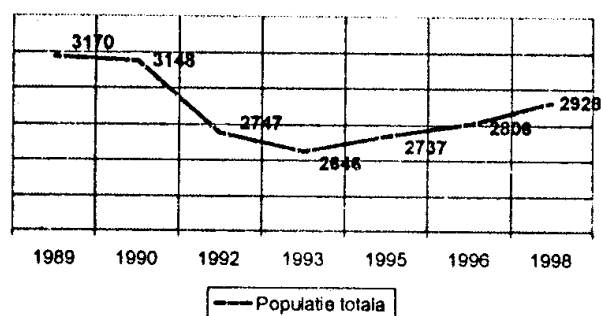
nu sunt deloc iluzorii, iar satul este departe de a fi unul sărac.

A. Localnicii

Structura și dinamica populației pe sate

La nivelul comunei Moșna, începând din 1989, populația a cunoscut o scădere de 8%, iar numărul gospodăriilor a scăzut cu 7,5%. Procesul de diminuare a populației s-a desfășurat până în 1993, după care se înregistrează o creștere continuă datorată sporului migrator pozitiv, dar și sporului natural (vezi Anexa, tabel A.2).

Evoluția Populației în Comuna Moșna

Analiza diferențiată pe cele trei sate evidențiază că (vezi Anexa, tabel A.1):

1. numai în satul Moșna are loc procesul de diminuare a populației (cu 14%) și a numărului de gospodării (cu 11%). În Nemșa și Alma Vii populația crește, iar numărul de gospodării rămâne relativ constant.

2. satul Moșna deține ponderea maximă de populație în cadrul comunei (69%). Prin comparație cu anul 1989, se observă că are loc un proces de scădere a concentrării populației comunei în satul Moșna (de la 74% la 69%) și complementar o creștere a ponderii populației din Nemșa (de la 15%, în 1989, la 19%, în 1998) și Alma Vii (de la 10% la 13%).

Structura și dinamica populației după etnie

Structura populației după etnie în 1992, conform datelor furnizate de autoritățile locale, diferă semnificativ de cea care rezultă din recensământul populației României. Este explicabil dacă ținem cont de faptul că etnia este stabilită prin autoidentificare, în cazul recensământului, în timp ce datele locale sunt rezultatul a combinării între date oficiale și heteroidentificare realizată de către autorități. Astfel, este de remarcat că 63% dintre cei care

sunt heteroidentificați drept țigani⁶ se și autoidentifică astfel (Anexă, tabel A.3). La nivelul întregii țări procentul de autoidentificare pentru etnia rromilor, în mediul rural, este de aproximativ 33% (C.Zamfir⁷, 1993).

În ceea ce privește etnia germanilor, diferențele între valorile obținute prin heteroidentificare și autoidentificare se pot explica prin existența căsătoriilor mixte dintre germani și țigani sau germani și români. Autoritățile locale identifică drept germani toți membrii gospodăriilor în care există cel puțin un membru german.

Cu excepția etniei germane, toate celelalte trei etnii conlocuitoare ale Moșnei au înregistrat între 1989 și 1998 o creștere a populației (Anexă, tabel A.4). Este de remarcă că volumul populației a crescut cu un ritm comparabil pentru români și rromi în satul Moșna, cât și pe întreaga comună. În cazul satului Nemșa ritmul de creștere al românilor (în 1998 sunt 166% în raport cu 1989) este mai mare decât cel al rromilor (de 131% față de anul 1989). Spre deosebire de aceste două sate, în Alma Vii populația rromă a avut cel mai ridicat ritm de creștere, reprezentând, în anul 1998, 180% din populația anului 1989, în timp ce românii au avut un ritm de 140%. Pe de altă parte, referitor la toate etniile, centrul de comună Moșna are cel mai lent ritm de creștere a populației.

În satul Moșna, țiganii dețin ponderea principală (52%). În cadrul grupelor de vârstă⁸ 0-6 ani și 7-14 ani, proporția acestora este chiar mai mare (54%, respectiv 61%). Acest aspect este de luat în seamă, cu atât mai mult cu cât natalitatea țiganilor este una ridicată (22 ‰). Trebuie însă remarcă că și natalitatea românilor din satul Moșna este mai ridicată decât rata medie a satelor din Sibiu (18 ‰ prin comparație cu 13 ‰). Ponderea românilor depășește pe cea a țiganilor doar la nivelul persoanelor de 60 de ani și peste.

Este de remarcă că din perspectiva structurii populației, în Moșna, schimbarea demografică cu maxim impact este trecerea de la trei grupuri etnice de dimensiuni comparabile în anii '80 (sași, țigani, români), la doar

două grupuri etnice în anii '90, numărul sașilor diminuându-se considerabil. Această dinamică a structurii demografice este tipică întregii arii culturale Sibiu-Brașov (zonă de concentrare a "satelor săsești"), conferind acestei regiuni o notă specifică în contextul mai larg al schimbărilor structurale cu impact național.

B. Infrastructura

Din lungimea totală a străzilor (5 km) satului Moșna, drumul național care îl străbate pe axa sa centrală este singurul modernizat (3,6 km), iar pe o porțiune de 750 m era demarată o lucrare de modernizare. Pentru satul Nemșa, există "studii în lucru" pentru două străzi, în timp ce pentru Alma Vii, cu drumuri complet nemordenizate, nu există un astfel de proiect.

Calitatea drumurilor este asociată cu oportunitățile de transport. Între Mediaș și Moșna la fiecare patru ore există un autobuz. Singura schimbare menționată de către localnici este reducerea numărului de autobuze: "înainte plecau 3, chiar 4, cu oameni la lucru". Acum, un singur autobuz este suficient pentru deplasările cotidiene ale moșnenilor. Această reducere este în strânsă legătură cu disponibilizările din întreprinderile orașului Mediaș, unde lucrau mare parte dintre localnici, înainte de 1992. Dezindustrializarea urbană a afectat satele Nemșa și Alma Vii chiar mai grav. La ora actuală în satul Nemșa mai circulă un singur autobuz, care pleacă dimineața către Agnita și se întoarce la ora 16. Din acest motiv, cei care lucrează în Mediaș fac naveta cu bicicleta. Către Alma Vii nu există nici un mijloc de transport, prin urmare posibilitățile de navetă sunt practic inexistente. Pentru copiii din Alma Vii, care urmează școala la Moșna, o fundație germană a donat un microbuz.

Alma Vii este defavorizat și în cazul alimentării cu gaz metan. Există însă un proiect de prelungire cu 6 km a conductei de gaz metan din Moșna spre Alma Vii. În satul Moșna, 528 de case⁹ sunt racordate la rețeaua de gaz metan. Menționăm că gospodăriile care

⁶Localnicii din Moșna, indiferent de etnie, utilizează termenul de *țigan* și nu cel de *rrom*. Pentru ei, *rrom* este sinonim termenului de *cortorâr*, adică un neam tradițional, care vorbește limba țigănească și migrează frecvent. "Noi nu vorbim țigănește", "la noi nu există o tradiție țigănească"! Din acest motiv, în acord cu definiția locală, în prezentul articol, vom utiliza termenul de *țigani*.

⁷C. Zamfir, E. Zamfir, *Țiganii între ignorare și îngrijorare*, Editura Alternative, București, 1993

⁸Vezi Anexa, Tabel A.5, *Structura populației pe categorii de vârstă și etnie - satul Moșna, 1998*

nu au gaz metan sunt grupate în zonele periferice și mai sărace ale satului.

Alimentarea gospodăriilor cu apă se face din fântâni, cu ajutorul hidrofoarelor și pompelor electrice. Tocmai de aceea, numai cei mai avuți au apă curentă (187 case din totalul de 588), în timp ce în zonele sărace ale satului există câte o fântână de unde oamenii își cară apa cu găleata. Rețea de canalizare nu există, doar 21 de localnici construindu-și WC în interiorul casei. Celor două probleme – alimentarea cu apă și canalizarea – li se adaugă o a treia, cu implicații și mai mari asupra calității vieții, cu atât mai mult cu cât ea nu este conștientizată la nivelul localității. Ne referim la calitatea apei potabile. Echipe specializate de la Sanepid Mediaș vizitează săptămânal Moșna și tratează apa din puțurile de alimentare. După explicațiile acestora, pe de o parte pânza freatică este la suprafață și, pe de altă parte, puțurile de deversare a reziduurilor nu sunt suficient de adânci. Prin urmare: apa potabilă este infestată; pivnițele multor case sunt inundate; mai ales în perioadele ploioase ale anului toate drumurile neasfaltate sunt mocirloase, astfel că, nici un fel de mijloc de transport nu mai circulă, iar lucrările de nive-

lare sau pietruire a străzilor s-au dovedit păguboase (“la prima ploaie s-au făcut și mai rău” - localnic).

Toate cele trei sate ale comunei Moșna sunt electrificate. În doar câteva cazuri izolate casele nu au curent electric (în satul Moșna – 7 case).

C. Locuirea

După plecarea sașilor, casele acestora s-au redistribuit celor două grupuri etnice rămase – românii și țiganii. După cum am văzut anterior, în Moșna, ritmurile de creștere a populațiilor de români și de țigani sunt comparabile. Datele prezentate în tabelul următor arată că putem afirma același lucru și referitor la evoluția proprietății private asupra fostelor-case săsești.

Redistribuirea¹⁰ fostelor case săsești s-a realizat prin vânzarea acestora fie direct de către sași, fie de către Primărie (care administrează fondul fostelor case săsești, despăgubite de către statul român). Spre deosebire de alte foste sate săsești, casele s-au distribuit integral. Tocmai de aceea, fondul de case este bine conservat. Plimbarea pe străzile

	Total	Români	Germani	Rromi	Maghiari
Case locuite în 1989 - sat Moșna	592	194	214	181	3
Case locuite în 1989 - sat Moșna - localnici	554	271	16	264	3
Case locuite în 1989 - sat Moșna - străinași	34	25	2	5	2
Total 1998	588	296	18	269	5

Moșnei nu-ți oferă imagini de coșmar, cu case părăsite și în dărâmare, precum se pot vedea în Alma Vii. Mai mult, începând din anul 1996, când chiriașii au devenit proprietari, a avut loc “un val de renovări” (un fost primar). Pe de altă parte, în zonele sărace ale satului, sunt concentrate cele 11 case din chirpici (dintre care, numai una aparține românilor) pre-

cum și casele sărăcicioase cu o cameră de cărămidă, “extinse” ulterior cu o cameră de chirpici.

D. Serviciile publice

Din punct de vedere al serviciilor publice, satul Moșna (ca orice alt centru de comună) este din nou avantajat, prin compara-

⁹Vezi Anexa, Tabel A.6, *Dotarea caselor – comuna Moșna, 1998*

¹⁰Din cele 214 case săsești, 101 au fost cumpărate de către români, 88 de către țigani, 16 sunt ale sașilor rămași, iar 2 aparțin străinașilor.

ție cu satele Nemșa și Alma Vii.

Telecomunicațiile¹¹

Conform datelor CNS, în comuna Moșna, începând cu anul 1993, funcționează trei unități PTTR. La fața locului, am constatat că în toată comuna există un singur oficiu poștal, localizat în satul Moșna, care deservește întreaga populație. Centrala telefonică este manuală și are 4 angajate, care deservește 220 de abonați. Numărul abonamentelor telefonice a fost în continuă creștere din anul 1990 (146 abonamente) și există încă multe cereri nerezolvate.

Serviciile culturale

Avem în vedere exclusiv instituțiile publice locale presupuse furnizoare de servicii culturale: biblioteca publică și căminul cultural. Considerăm că pentru ambele instituții situația descrisă în continuare nu este specifică pentru Moșna, ci tipică pentru mediul rural românesc.

Biblioteca publică¹² este folosită practic numai de către elevi¹³. Orarul bibliotecii este de la 8 la 12 (adică, în timpul orelor de curs). La întrebarea "Din moment ce orarul se suprapune orelor de curs, iar cititorii sunt predominant elevi, mai aveți cititori?" răspunsul fără ezitare a fost: "da, elevii fug la mine în timpul pauzelor". Nu există la nivel local nici un fel de program care să țintească în vreun fel promovarea cărții și a interesului pentru aceasta. Toate disfuncționalitățile au fost explicate prin: "în primul rând banii, banii sunt atât de puțini de la bugetul local. Ar trebui cărți, un aparat de radio, un televizor, mobilier ar mai fi trebuit și, în primul rând, zugrăvit...".

Barurile sunt instituțiile private care se substituie Căminului Cultural, în ceea ce

privește oferta de petrecere a timpului liber pentru tineri¹⁴. Pentru o perioadă (1995-1996), în sediul Căminului Cultural a existat un club al tinerilor. Toți tinerii au vorbit despre perioada respectivă ca despre una de glorie. Sunt vehiculate două variante ale poveștii clubului: a) a persoanelor de peste 40 de ani – "ei mai mult au stricat", "noi le-am dat o șansă, dându-le spațiul, iar ei mergeau acolo și unii veneau beți cu toate că băuturile alcoolice erau interzise" și b) a tinerilor – care îi acuză pe foștii consilieri locali "oameni cu 4 clase care nu înțelegeau nimic" și pe fostul primar. Inițial a existat o înțelegere ca, în urma muncii depuse la reamenajarea clădirii Căminului Cultural, tinerii să-și acopere doar cheltuielile aferente funcționării clubului. După o perioadă, Consiliul Local s-a răzgândit și, în ciuda protestelor, le-a cerut tinerilor să plătească și chirie către primărie. Cum pentru a putea plăti chiria, taxa de intrare devenea prea mare, clubul a trebuit închis. De atunci, clădirea Căminului Cultural este (sub)utilizată numai pentru organizarea de nunți sau petreceri și nimic mai mult.

În ceea ce privește accesul la mass-media:

- Din 61 de abonamente pe întreaga comună, 40 aparțin locuitorilor Moșnei. Accesul la presă este favorizat de apropierea de oraș și de existența mijloacelor de transport. Zilnic, localnicii care se deplasează la Mediaș cumpără ziare atât pentru ei, cât și pentru alții.

- Singurul program de televiziune¹⁵ accesibil la Moșna este postul național TVR1. Din dorința de a urmări și posturile românești private, localnicii au demarat un proiect de introducere a televiziunii prin cablu. Între timp, un număr important de persoane și-au procurat antenă satelit, fapt favorizat de con-

¹¹Vezi Anexa, Tabel A.7, *Telecomunicații – comuna Moșna*

¹²Începând cu 1996, bibliotecara (soția unui consilier local) lucrează cu jumătate de normă și la primărie. Se ocupă de ajutorul social, în sensul că "duc dosarul de la contabilă la secretara primăriei, ca ea să întocmească ancheta socială".

¹³Elevii apelează la biblioteca publică numai pentru lecturile școlare obligatorii și, în general, atunci când acestea nu există în fondul de carte al bibliotecii din școală, sau când toate exemplarele existente sunt deja împrumutate. Adușăm faptul că nici unul dintre tinerii intervievați nu aveau un interes special pentru carte și nici deprinderea de a citi. Nu numai că nu aveau bibliotecă acasă și nu frecventau biblioteca publică, dar nici nu știau pe cineva de vârsta lor cu astfel de preocupări.

¹⁴Mersul la bar și la discotecă sunt singurele activități pe care le desfășoară toți tinerii intervievați, în fiecare săptămână. Discoteca are loc într-un bar situat în centrul satului (chiar lângă Poliție și Primărie) numai sâmbăta și duminica.

¹⁵Numărul de 261 de abonamente este mai mic decât numărul de televizoare funcționale, conform aprecierilor administrației locale.

tactul cu sașii plecați în Germania, precum și de vizitele pe care le fac acestora.

Serviciile medicale

În satul Moșna există un dispensar¹⁶ și un punct farmaceutic privat care deservesc întreaga comună. Toți localnicii comunei sunt înscriși pe listele medicului de familie, care activează în acest dispensar dinainte de 1989 și care locuiește la Mediaș, făcând naveta zilnic. În dispensar își desfășoară activitatea și un medic stomatolog, care locuiește în Moșna. Ea asigură asistența medicală în cazuri de urgență, în absența din sat a medicului de familie.

De mai bine de o lună, medicul de familie nu a vizitat Nemșa sau Alma Vii ("căci nu am mașină să mă ducă"). În plus, toate interviurile din Burigaz cu familii în care există sugari, unii proaspăt întorși din maternitate, includ pasaje referitoare la lipsa totală de interes și consultanță din partea medicului (Burigaz se află la 10-15 minute de dispensar).

Disfuncționalitățile sunt explicate, în primul rând, prin lipsa unei mașini care să asigure deplasarea medicului generalist la pacienți și în general prin lipsa banilor. Pe de altă parte, plângerile referitoare la necesitatea "sacoșei pline" pentru a fi luat în seamă, precum și cele referitoare la nevoia de a plăti tratamentul (căci, în multe cazuri, este efectuat de către asistentă în afara programului de lucru, special pentru a fi plătit) sunt generalizate.

Disfuncționalitățile prezentate nu ajung să afecteze în mod direct starea de sănătate a populației (care, conform indicatorilor de morbiditate și mortalitate, este medie) datorită apropierii de orașul Mediaș. Comportamentul cel mai răspândit, atât pentru cazurile de SIDA (7 copii) sau TBC (11 cazuri), cât și pentru afecțiunile acute mai grave, este cel de a apela la serviciile medicale oferite de policlinicile și spitalele orașului Mediaș.

Educația

La nivelul întregii comune funcționează trei grădinițe, câte una în fiecare sat. Grădinița din satul Moșna este singura cu program prelungit și care încearcă o corelare a specificului activităților agricole cu programul vacanțelor (adică, vacanța mare este iarna și nu vara, în perioada lucrărilor agricole). Aceasta este extrem de bine dotată și are educatoare specializate, cu experiență și care locuiesc în comună. Grădinița este "cu plată", adică părinții sunt obligați să plătească o anumită sumă de bani lunară și să aducă alimente. Cei care nu-și pot permite achitarea acestor obligații nu au acces. După cum arată datele¹⁷, se observă cu ușurință că numai 38 dintre cei 89 de copii români între 0 și 6 ani urmează programul oferit de această grădiniță. În cazul copiilor de țigani situația este și mai gravă, atâta timp cât sunt înscriși numai 34 dintre cei 111 copii. Desigur că din numărul copiilor între 0 și 6 ani ar trebui să-i eliminăm pe cei sub 2 ani, care conform regulamentului nu pot fi înscriși. Chiar și în acest caz rămân proporții semnificative de copii de vârstă 2-6 ani care sunt practic excluși. În actualul context de inegalități sociale o astfel de grădiniță (atâta timp cât este unică) nu face decât să conducă în timp la inegalități și mai mari, dacă nu cumva chiar la polarizare.

Repartiția școlilor¹⁸ reproduce nivelul de izolare al celor trei sate. Alma Vii, satul izolat, are numai o școală primară. Nemșa are atât școală primară cât și gimnazială, în timp ce în Moșna se pot studia cele 8 clase plus două clase complementare.

Școala din Moșna este o școală foarte bine dotată din toate punctele de vedere. Are laboratoare și ateliere bine utilizate, are bibliotecă, computere¹⁹ și xerox (pe care copiii sunt învățați să le utilizeze). Este foarte curată și bine îngrijită. Dar mai important decât infrastructura fizică este prezența în această școală a unui colectiv profesoral cu vârsta medie între 35 și 40 de ani, format din 14 profesori titulari, dintre care 9 stabiliți în comună. Colectivul de 9 învățători este de asemenea

¹⁶Dispensarul este inclus în proiectul Băncii Mondiale de dotare a unităților sanitare din mediul rural

¹⁷Vezi Anexa, Tabel A.8.a, *Copii înscriși la grădiniță – satul Moșna, 1998*

¹⁸Vezi Anexa, Tabel A.8.b, *Participarea școlară – comuna Moșna, 1998*

¹⁹Sunt 4 computere pe care se desfășoară deja cursuri adresate atât elevilor cât și profesorilor, coordonate de către doi specialiști de la Mediaș.

tânăr, 5 dintre ei locuind în Moșna.

Directorul școlii este plin de inițiativă și de proiecte referitoare atât la școală, cât și la întreaga comunitate. Figura acestuia este una dintre figurile centrale ale comunității, iar imaginea sa este una pozitivă - a omului care se implică, care încearcă să facă ceva aici și acum, fiind "cinstit" și încercând să reconstituie istoria și "rădăcinile" Moșnei. Pe de altă parte, el încearcă să joace un rol de negociator între diferite grupuri de interese din interiorul comunității.

Spre deosebire de exclusivista grădiniță, în școală țiganii reprezintă 76% din efectivul școlar. Este remarcabilă strategia pe

care școala din Moșna o adoptă, precum și eforturile de înrolare și păstrare în cadrul sistemului educațional a tuturor copiilor. Există cazuri în care copiii de țigani depășesc limita de repetenție admisă și cu toate acestea profesorii încearcă integrarea și nu excluderea lor. În plus, profesorii sunt conștienți că motivul principal pentru care copiii de țigani vin la școală este alocația de copil, care a ajuns singurul venit monetar regulat pentru un grup destul de numeros de familii.

Pe de altă parte, actuala legislație, care reglementează învățământul românesc este deficitară în ceea ce privește, de exemplu, posibilitatea lărgirii pregătirii comple-

O mare valoare pentru școală, pentru noi, o au aceste clase complementare (a 9-a și a 10-a) care până la urmă au rezolvat câteva probleme. O primă problemă ar fi cea legată de faptul că foarte mulți dintre copii nu ar fi avut posibilitatea să studieze mai departe la Mediaș sau Sibiu, mai ales dacă ținem cont de compoziția națională care există aici. Compoziție națională, mă refer la ceea ce înseamnă aici români, țigani, sași, structura etnică care, spre deosebire de anul 1989, s-a cam schimbat în foarte multe localități, printre care și Moșna. Țiganii, practic, trebuie să se bucure de aceleași condiții și drepturi ca și românii, ca și sașii. Surpriza este poate cu atât mai mare pentru dvs. cu cât vă dați seama că sunt foarte mulți țigani și totuși este curat și totuși sunt cabinete și totuși școala are o înfățișare foarte frumoasă. Ideea la care ne-am gândit împreună cu colectivul pe care îl conduc a fost că dacă vor găsi un loc aranjat, un loc dotat, un loc corespunzător, desigur că în mintea lor, în formarea lor, aceste lucruri vor avea valoare în timp. Asta este un principiu la care ținem foarte mult.

- *Vin copiii rromi la școală?*

- Da, vin pentru a primi alocațiile, pentru că au condiții bune la școală, se întâlnesc între ei și învață o meserie.

Directorul școlii din Moșna

mentare la meserii de tip tradițional. Exemplul pe care ni l-a oferit directorul școlii este ilustrativ în acest sens. După cum se știe, la ora actuală căruțele sunt mult mai răspândite în mediul rural decât tractoarele. Prin urmare, până la momentul în care agricultura se va realiza cu mijloace moderne este indiscutabil nevoie de rotari, care ar găsi suficient de lucru. Directorul școlii a pornit în căutarea unui formator pentru acest tip de meserie și a găsit unul bătrân chiar în Moșna, care este dispus să pregătească ucenici. Dar formatorul respectiv nu poate fi angajat datorită legislației, care nu permite angajarea unei persoane fără calificare medie. Această lipsă de flexibilitate a regulamentelor face dificilă pregătirea unui segment de tineri în meserii tradiționale, care ar asigura, astfel, atât servicii de strictă necesitate în lumea sa-

tului, cât și locuri de muncă pentru tineri.

Școala despre care vorbim se situează la intersecția dintre tradițional și modern, dintre vechi și nou. De la preocuparea pentru dezvoltarea și introducerea în rețeaua de învățământ a meseriilor tradiționale, la cursuri de operare pe computer și vise legate de viitoare navigări pe Internet. La toate acestea se adaugă și dificultăți legate de procurarea fondurilor necesare traducerii proiectelor în fapt. Prin atelierele sale (de croitorie, tâmplărie și tinichigerie auto) școala ar putea să producă singură aceste fonduri, dar, din nou, actuala legislație nu permite transformarea muncii depuse de către elevi în bani, care apoi ar putea fi reinvestiți.

Autoritățile locale

Primăria este instituția de la care toți intervievații din Moșna așteaptă mai multă

implicare în viața comunei. În mod analog situației din toată țara, criticile la adresa elitelor (“capii”, “cei de sus”, “cei care ne conduc”) sunt răspândite în rândurile populației și se referă la toți primarii și toate Consiliile Locale de până acum. Există câteva figuri care inspiră încredere sau despre care am auzit și vorbe bune. Aceștia sunt secretara de la primărie – “singura care muncește în primărie” -, Doamna M., liderul comunității săsești, consilier local și episcop la Biserica Evanghelică, preotul Bisericii Ortodoxe – “foarte corect și credincios” și un consilier local PDSR – “este corect și are idei bune, de aceea nu-l plac ăia de sus, că nu se ia cu ei”. Alături de directorul școlii (de asemenea consilier local PDSR), aceștia formează o rețea funcțională de animatori locali, în ciuda diversității de afiliere politică și religioasă.

Consiliul local este alcătuit din 11 consilieri²⁰. Majoritatea localnicilor cunosc doar o parte dintre ei, iar mulți dintre tineri nu cunosc nici măcar numărul consilierilor. În ceea ce privește tinerii, lipsa cunoașterii consilierilor locali este în relație directă cu lipsa competenței subiective. Toți tinerii intervievați susțin că nu pot influența hotărârile care se iau pe plan local. “În Moșna, tinerii sunt marginalizați și nu sunt deloc implicați în problemele publice”. În rest, referitor la autoritățile locale, este împărtășită părerea că “cine împarte parte-și face” și aceea că elitele pun pe primul plan propriul lor interes și nu pe cel al comunei.

Oricum, mulți dintre cei intervievați au fost de părere că de când cu noul viceprimar (PL93, actual CDR), “mai mișcă câte ceva în comună” – s-a început asfaltarea unei străzi, s-a construit parcul din centrul comunei, se mută rampa de resturi menajere. Cu toate acestea, figura viceprimarului este una dintre cele mai controversate. Pe de o parte, majoritari sunt cei care spun “nu contează că este țigan, fiindcă o făcut deja mai mult decât românul de dinaintea lui”. Pe de altă parte, fie

voci din rândurile elitei culturale de etnie română susțin “este revoltător să te conducă un țigan”, fie voci ale țiganilor săraci din Burigaz revoltați: “știți Dvs., că a tras o palmă la o biată femeie care s-a dus să vorbească cu e.?”.

Primarul (PL93, actual CDR) este mai degrabă o figură ștearsă. Despre alegerea sa, există două tipuri de legende “căci a participat ilegal la alegeri, că el nu stătea aici și cu o zi înainte de a depune candidatura, un țigan i-a pus casa pe nume și așa o putut participa”. Prima legendă îl prezintă pe primar ca profesor “bun” de biologie și agricultură și “om gospodar, care avea animale, chiar și cei mai frumoși cai”. În cea de-a doua, primarul este cel care a ieșit învingător pentru că “i-a luat la crâșmă pe țigani, le-a dat să mănec și să bea și așa ei l-o votat”. Grupul de simpatizanți PDSR vehiculează în cerc închis o a treia variantă, versiune a celei de-a doua, la care adaugă: “candidatul nostru a fost prost, pentru că înainte de alegeri a spus – când eu voi fi primar, picior de țigan n-o să calce în primărie”. Dincolo de aceste discursuri, faptele arată că primarul a ieșit învingător încă din primul tur de scrutin.

Indiferent de toate legendele vehiculate, este evident că, la ora actuală, viceprimarul este cel care în ochii comunității este “omul acțiunii”/“gospodarul comunei”, în timp ce primarul reprezintă “omul concupției” pentru un număr mai restrâns de indivizi. În plus, prezența unui primar tolerant și capabil să coopereze cu persoane din toate instituțiile locale/județene și din toate etniile este categoric un câștig pentru comună. El reprezintă “ungurul” situat la distanță relativ egală atât față de români, cât și față de țigani.

E. Activități economice

Agricultura

Aria pe care se întinde comuna este predominant deluroasă. Din suprafața agricolă

²⁰Extras din *Procesul Verbal* încheiat în urma alegerilor locale din 1996.

Partidul/Aliața politică	Număr consilieri locali	Voturi obținute	Apartenență etnică (auto-identificare)
FDGR	1	86	German
PDAR	1	113	Krom
PDSR	2	272	Român
PL 93	4	572	4 Român + 1 Krom (viceprimar)
CDR	1	30	Român
PUNR	1	123	Român
Independent	1	70	Român
PRIMAR	1	-	Maghiar

totală²¹ de 5553 ha, 35% este acoperită de păduri, 33% reprezintă pășuni și fânețe, 28% este teren arabil, restul de 4% fiind livezi și vii. Poveștile despre renumitul vin de Moșna și vița de vie Neuburger sunt pline de regrete referitoare la declinul viticulturii, datorat: 1. plecării săsoaicelor “care erau specialiste în viticultură”; 2. poluării de la Copșa Mică; 3. “fărămițării” pământului în urma reîmproprietăririi

Cea mai mare suprafață arabilă o dețin gospodăriile particulare (59% din total). Străinașii au în proprietate numai 5%, asociația sașilor ST.L.Roth deține 8%, restul de 28% revenind IAS-ului. Numai pământul IAS-ului a fost lucrat integral, în rest, au rămas nelucrate suprafețe reprezentând între 4% (pentru gospodăriile individuale) și 20% (în cazul asociației sașilor). Principalele cauze care au determinat comportamente de lăsare a pământului în “paragină” sunt: lipsa utilajelor mecanizate sau prețurile foarte ridicate ale angajării acestora; excesul de umiditate și configurația nemecanizabilă a terenurilor agricole (specific Moșnei); acces limitat la inputuri agricole (datorat prețurilor acestora) combinat cu dificultatea vânzării outputurilor la prețuri care să justifice investiția de bani și muncă. Desigur că aceste probleme sunt generalizate la nivelul întregii agriculturi românești, ele nu sunt specifice Moșnei, dar toți localnicii intervievați le-au amintit și definit drept principala lor problemă. “Nu vom avea o agricultură rentabilă atâta timp cât nu luăm sapa din mâna țaranului” (specialist în agronomie) sau “sunt scumpe lucrările de nu mi-ar mai trebui pământ. De ce să te mai chinui, când toamna vezi că de sus și până jos e furat. Mai bine să stea pustiu tot pământul din țară” (agricultor). Rațional din punctul de vedere al individului, comportamentul de lăsare a pământului în paragină determină rezultate catastrofice pe măsură ce se generalizează la nivel local/regional/național.

Împărțirea pământului

La nivelul întregii comune au fost eliberate 400 de titluri de proprietate asupra pământului, alte 40 aflându-se în curs de finalizare. Restul de 380 de titluri nu au fost eliberate datorită faptului că pentru aceștia nu a fost pusă în proprietate întreaga suprafață de drept. Practic, pământul din Moșna nu ajunge

pentru toți moșnenii și se așteaptă desființarea IAS-ului pentru a se regla această situație. În acest context, informația referitoare la existența a 90 de hectare de teren arabil ca rezervă a primăriei, localizat în Alma Vii și lucrat doar în proporție de 37% sună bizar. Este teren, dar nu la Moșna. Este teren, dar la o distanță de peste 6 km, pe drum desfundat pe care câteodată nici căruțele nu intră. Este teren, dar mai sărăcăcios și care poate fi “pustiit de produse, până ajungi la el”. “Solurile sunt mai greu de lucrat și mai reci. Problema e că trebuie să renunți la servicii și să ai bani ca să te apuci să lucrezi la Alma” (inginer agronom). Toate acestea sunt argumente ale moșnenilor (mai ales ale celor în vârstă sau lipsiți de mijloace de transport și resurse financiare) de a nu accepta terenul disponibil în Alma Vii, cu atât mai mult cu cât terenul de drept este cel din Moșna.

“Câți oameni credeți Dvs. că au fost mulțumiți de modul în care s-a împărțit pământul, după desființarea CAP-ului?” – este întrebarea pe care am adresat-o celor doi primari care au fost în funcție în acea perioadă și care au făcut parte din Comisia de aplicare a Legii 18. Răspunsurile acestora au fost 75-80%, respectiv, 95% dintre oameni au fost mulțumiți. Aceste estimări ne-au ridicat semne de întrebare în condițiile în care aproape jumătate dintre cei împroprietăriți nu au primit întreaga suprafață la care au dreptul, iar intervievații non-elite s-au dovedit sistematic a fi nemulțumiți.

Arenda și vânzarea pământului

Datul și luatul în arendă sunt practici răspândite. Dacă în anul 1997 au existat totuși câteva contracte depuse la Primărie, în 1998 arendarea pământului nu s-a diminuat, dar nu s-a încheiat nici măcar un contract formal. Caracterul informal este favorizat și de faptul că “arendă este cu cotă din produse și nu pe bani”.

Cine dă în arendă?

“Străinii care nu locuiesc în sat, cei care au mai mult pământ decât pot lucra și cei care nu pot lucra deloc pământul”

Cine ia în arendă?

“Cei care au utilaje, dar nu au pământ sau au foarte puțin, cei cu resurse financiare și care nu au pământ.” (*specialist de la Camera*

²¹Vezi Anexa, Tabel A.9.a, *Modul de folosință al pământului – comuna Moșna, 1998*

Agricolă)

Procesul de vânzare a pământului (care încă nu este legalizat) s-a desfășurat în anii '91 – '92, la intrarea în posesie, în prezent fiind practic stopat. Suprafețele de teren vândute au avut în medie 20 – 50 ari, prețul variind între 2 și 3 milioane de lei/ha. Din Moșna, 28 de persoane au vândut 14 ha de teren agricol. În general, acest teren a fost vândut de către: 1. "persoanele fără venituri și anume țiganii" (16 cazuri) și 2. "persoane cu domiciliul în alte localități" (12 cazuri). O parte dintre cei care au cumpărat sunt străinași care locuiesc la marginea Mediașului și care practică "agricultura făcută cu Dacia". Ceilalți cumpărători de pământ sunt localnici care au mașini agricole și/sau animale multe.

Ferma de stat

În satul Moșna se află una dintre fermele IAS-ului Mediaș²². Aceasta este proprietatea statului, dar procesul de privatizare a fost demarat în ciuda faptului că legea referitoare la fermele de stat și viitorul acestora este încă în discuție în Parlament. Astfel, în timp ce noi eram în Moșna am aflat vestea că grajdurile fermei zootehnice, situată între Moșna și satul Alma Vii, urmează să fie vândute, soarta vitelor nefiind încă lămurită.

La ferma IAS din Moșna lucrează de-a lungul unui an 40-50 de zilieri aduși din Maramureș și Moldova. Din Maramureș vin agricultori care lucrează terenul arabil (porumb, sfeclă de zahăr, cartofi, grâu), cosesc sau culeg strugurii. Principala lor plată este în produse (porumb și zahăr), ferma asigurându-le transportul produselor în localitatea de baștină. În general, aceste grupuri provin din sate relativ înstărite, includ în egală măsură bărbați și femei, predominant tineri. Ne așteptam ca această strategie de migrație pe perioada lucrărilor agricole să fie determinată de o stare materială precară. Însă am aflat că gospodăriile lor sunt printre cele mai înstărite în satele de unde provin, iar principala activitate este creșterea animalelor, de care sunt responsabili bătrânii și copiii rămași acasă. Plata în produse le convine, pentru că le asigură inputul necesar activității de creștere a

animalelor.

Pe perioada rezidenței în Moșna, grupul de agricultori maramureșeni se constituie într-o comunitate închisă, cu relații foarte slabe cu localnicii din Moșna. Izolarea lor este facilitată și de faptul că locuiesc într-o singură casă, asigurată de către fermă. Singurii localnici parteneri de interacțiune sunt bucătăreasa, cei trei tractoriști, cei doi angajați permanenți de la atelaje și inginerul agronom. Moldovenii sunt în număr mult mai mic decât maramureșenii și sunt experți în tăiatul viței de vie. Este de remarcat că singurele schimburi în care aceste grupuri sunt implicate sunt cele de natură strict economică și se raportează numai la colegii de muncă. Dar prezența lor în Moșna înseamnă locuri de muncă ocupate de alții decât moșneni. Drept reacție, există persoane care chestionează decizia inginerului agronom de a lucra cu "străini", cu atât mai mult cu cât el este consilier al comunei, iar numărul celor fără locuri de muncă este considerabil. Răspunsurile inginerului sunt:

● "În '90-'92 am lucrat și cu oamenii din sat, am considerat că ar fi cheltuiala mai mică. Și am greșit... Ei de dimineață de la 7 la 9 abia vin la lucru, iar de la 4 toți pleacă acasă. Localnicul mai are pământul lui și trebuie să-și lucreze întâi la el. Eu dacă lucrez în aceeași perioadă, nu am oameni la lucru. Cei din Maramureș sunt un pic mai scumpi, dar siguri" (pe reportofon).

● "Maramureșenii lucrează singuri, sunt corecți. Le spui ce au de făcut și se organizează singuri. Țiganul trebuie păzit tot timpul. Nu poți pleca de lângă el..." (în absența reportofonului)

● 1998 este primul an în care a avut cereri explicite din partea localnicilor de muncă cu ziua. În anii anteriori el era cel care mergea pe la oameni și întreba dacă vor să muncească. Explicația acestei schimbări a fost "pentru că acum foarte mulți au rămas pe drumuri și nu mai au ce lucra" și "mulți au sărăcit".

Asociații agricole

Singura asociație juridică agricolă existentă în satul Moșna este asociația sașilor.

²²Întreprinderea agricolă de stat Mediaș include unități care asigură întregul lanț tehnologic de la producție până la vânzare (vie - cramă - magazine de desfacere; ferme de animale - abator - carmangerie - magazine de desfacere).

Membrii²³ acesteia sunt sași care nu locuiesc în Moșna, Biserica Evanghelică și un inginer agronom român, care a făcut parte din comisia de împroprietărire și care a condus asociația până în 1998. Deși pământul²⁴ este comasat în trei locuri, este de calitate și au existat utilaje agricole performante primite din Occident, asociația nu a fost rentabilă. Acest exemplu pune un semn de întrebare asupra soluțiilor asociative, care prin definiție par a fi cele care ar rezolva problemele agriculturii românești. În absența unui bun manager și a specialiștilor chiar și aceste soluții sunt sortite eșecului. “La ora actuală, ne gândim la arendarea pământului din asociație unui specialist, aceasta fiind singura soluție care ar merge” (sas cu pământ în asociație).

Asociații agricole familiale nu există și trebuie să menționăm că șansa ca ele să apară este extrem de redusă, tocmai datorită fărâmițării excesive a pământului, configurației nemecanizabile a mari suprafețe din zonă, dar și unui spirit individualist ilustrat de vorba “unde-s doi, unu-i în plus” sau “aici, la noi, fiecare e pentru el”.

Gospodării individuale

Ca rezultat al modului de împărțire a pământului, Moșna are cel mai mic procent de gospodării împroprietărite (67%, față de 85% în Nemșa sau 75% în Alma Vii), dar cea mai mare suprafață medie pe gospodărie (3,15 ha, comparativ cu 2,96 ha la Nemșa, respectiv 2,85 ha la Alma Vii). Cei care nu au pământ²⁵ în Moșna, “fie nu au lucrat în CAP, fie nu s-au

încadrat în prevederile Legii 18”. 28% dintre gospodăriile de români care trăiesc în Moșna²⁶ nu au pământ, 17% au sub 1 ha, iar suprafața medie a românilor care au pământ este de 3,6 ha pe gospodărie. Spre deosebire de români, situația țiganilor este mult mai proastă: majoritatea nu au pământ (35%) sau au sub 1 ha (34%), iar pentru țiganii care au pământ, suprafața medie pe gospodărie reprezintă doar 65% din cea a gospodăriei de români (2,35 ha). Repartitia animalelor în gospodărie evidențiază că:

Dintre gospodăriile de țigani	Gospodăriile de români, sași sau maghiari
- doar 23% au în medie 3 bovine	- au în medie 3,8 bovine
- doar 31% au în medie 3,1 ovine	- au în medie 7,7 ovine
- doar 44% au în medie 3,3 porci	- au în medie 6,4 porci

Distribuția²⁸ mașinilor agricole, pe grupuri etnice²⁹, este la fel de asimetrică. Dintre toate mașinile agricole (tractoare, combine, semănători), țiganii dețin doar două tractoare. Numai cu privire la numărul căruțelor³⁰, țiganii dețin supremația: 72 din cele 122 de căruțe le aparțin.

Toate aceste date ne indică o situație dezechilibrată a distribuirii resurselor agricole între etnia țiganilor și celelalte etnii. Țiganii dețin, în mod semnificativ, mai puțin pământ, animale și mașini agricole decât restul populației. După cum spunea un moșnean (care nu se referea însă la țigani): “cei care-au fost

²³Sunt 33 gospodării, din care 29 sunt ale sașilor plecați.

²⁴Comasarea pământului sașilor are o dublă determinare: una istorică – sașii au deținut aceste pământuri înainte de colectivizare și una politică – sașii au avut reprezentanți influenți atât în etapa de reîmproprietărire, cât și în etapa de susținere juridică a drepturilor de proprietate, în cadrul procesului care le-a fost intentat.

²⁵Vezi Anexa, Tabel A.9.b, *Gospodării fără pământ – comuna Moșna, 1998*

²⁶Vezi Anexa, Tabel A.9.c, *Distribuția gospodăriilor pe sate și pe etnie, după suprafața agricolă în proprietate*

²⁷Vezi Anexa, Tabel A.9.d, *Stocul de animale – satul Moșna, 1998* și Tabel A.9.e, *Gospodării cu număr mare de animale – comuna Moșna, 1998*

²⁸Vezi Anexa, Tabel A.9.f, *Distribuția mașinilor agricole – satul Moșna, 1998*

²⁹Cele 11 tractoare sunt: 7 în 7 gospodării de români, 2 în 2 gospodării de țigani, iar 2 aparțin unei firme private de transport. Cele 9 semănători sunt 5 în 4 gospodării de români, 2 aparțin asociației agricole a sașilor, iar 2 aparțin fostului AGROMECC.

Notă: datele privind mașinile agricole sunt confuze; persoane și instituții diferite au furnizat informații diferite.

³⁰În 1998, erau înregistrate la Poliția comunei Moșna 129 de căruțe, din care: 83 în satul Moșna, 20 în Nemșa și 26 în Alma Vii. Conform celor de la Poliție, numărul căruțelor existente este mai mare, deoarece trebuie considerate și cele neînregistrate. Astfel, pentru satul Moșna, numărul efectiv de căruțe este de 122, distribuite după cum urmează: 72 au proprietari țigani, 46 români, 3 sași și una are proprietar maghiar.

Este de menționat că în obținerea unei suprafețe de pământ de calitate și comasat, determinarea istorică și cea politică au funcționat în egală măsură și pentru celelalte grupuri etnice, care însă nu au reușit să se organizeze în asociații.

nevoiași tot nevoiași au rămas”. Ar mai fi de menționat că în interiorul grupului etnic de țigani diferențele dintre cei mai avuți și cei mai săraci par să fie semnificativ mai mari decât cele existente în cadrul celorlalte etnii, deci țiganii sunt grupul etnic cel mai polarizat.

Dezvoltarea agriculturii

Pornim de la distincția între agricultura de supraviețuire - a practica agricultura numai pentru a asigura hrana și eventual venituri monetare necesare unui trai decent și agricultura de piață - a practica activități agricole pe logica acumulării și dezvoltării unei afaceri profitabile. În contextul restructurării industriei, agricultura de supraviețuire este element cheie al strategiilor gospodăriilor ai căror membrii au rămas fără locuri de muncă. “În Moșna nu prea ai unde lucra la ora actuală. Din pământ, doar strictul necesar... De fapt, se rotesc banii, din salariu în agricultură”. Din această perspectivă, agricultura de supraviețuire este o modalitate importantă de reducere a sărăciei de către individ, prin propriile sale eforturi. Cu toate acestea, când vorbim despre dezvoltarea agriculturii referința noastră este exclusiv agricultura de piață. În cazul Moșnei, potențialul de dezvoltare al agriculturii este plasat atât în sectorul de stat (ferma IAS) cât și în cel privat (inițiative particulare).

Sectorul de stat. Ferma IAS are sol de bună calitate și pământ grupat, mașini agricole și specialist, renume și tradiție. Toate acestea sunt doar o listă de atribute teoretic favorabile dezvoltării, în condițiile în care:

- solul nu a mai fost fertilizat din 1989³¹
- parcul de mașini agricole nu a mai fost înnoit, ci doar cârpit.
- lipsește forța de muncă calificată (după plecarea sașilor nu a apărut un segment de populație cu același nivel de calificare). “Moșna are mai mult culegători decât producători”, iar stilul de viață predominant este unul urban.
- sistemul de credite este unul nefavorabil

³¹După spusele inginerului agronom de la ferma IAS:

- “Până în revoluție, solurile au fost fertilizate, ori noi am făcut producție cu ceea ce a mai fost în sol...se vede lipsa de îngrășămintă, care sunt prea scumpe.”
- “Din 90 până acum, nu sunt dotări. Lucrăm cu tractoare de 12-18 ani, pompe de ștropit rudimentare.”
- “Din cauza dobânzilor care sunt prea mari”
- Profitabilitatea este decisă la Mediaș, la nivelul întregii societăți și nu la nivelul fiecărei ferme în parte
- “Din cauza ploilor care au durat două săptămâni nu s-au putut face tratamentele la vița de vie și s-a mănănat”

- specialistul nu are putere de decizie asupra culturilor anuale care ar putea transforma ferma într-una profitabilă.

- există și factori necontrolabili

Toate acestea arată că există resurse, dar nu există o strategie de dezvoltare. Instituțiile agricole din sectorul de stat nu gestionează resursele existente țintind dezvoltarea unei agriculturi performante, ci se luptă pentru a supraviețui. În acest caz, problema este una instituțională, la nivel național, iar soluția sa este de natură politic-legislativă.

Sectorul particular. “Înainte Moșna a avut sector legumicol și mergea excepțional. Cere și multe locuri de muncă și se poate face direct pe câmp, pentru ridichi, pătrunjel, varză, ceapă, cartofi... Existau și trei crescătorii de porci. Creșterea porcilor e rentabilă, dacă veriga e închisă – să ai și abatorul și piața de desfacere, să fie lanțul complet. Cei care au abatoare fac piața și prețul... Și creșterea vitelor e favorabilă. Oamenii au o vacă, două. Patru familii au chiar mai multe.” (inginer agronom) Aceste trei direcții – legumicultură, creșterea porcilor, creșterea vitelor – au fost menționate de diverși intervievați. Pe de altă parte, inițiativele particulare în agricultură se regăsesc pe aceleași coordonate.

Fostul director (român) al AGROMECA este unul dintre localnicii cu inițiativă în domeniul agriculturii. El este atât acționar al actualei societăți rezultate prin privatizarea AGROMECA-ului, cât și proprietar de mașini agricole. Acesta a fost începutul. Pe lângă pământul repus în posesie a mai cumpărat, închiriat și arendat câteva hectare. Cu ajutorul utilajelor lucrează propriul său pământ și prestează servicii către populație. Cultivă în principal porumb și grâu, ca toți ceilalți localnici, dar a fost primul care a reluat cultivarea cartofilor, încercând, după spusele sale, să ofere un model comunității. În acest sens, prima recoltă de cartofi a fost depozitată “cu surle și trâmbițe” în ... pivnița Primăriei. Totuși, experiența cu cartofii nu a fost cea mai

fericită. În primul an producția a fost foarte bună dar a avut dificultăți la desfacere - a fost nevoit să-i vândă personal la București, unde "tuciurii bat piața". În al doilea an, nemaivând bani pentru sămânță tratată, producția a fost foarte slabă. Mai mult, în acest an, o parte din pământul său a fost inundat. Pământul era asigurat, numai că inundațiile sunt incluse la capitolul "calamități", iar pierderile provocate astfel nu sunt despăgubite de către societățile românești de asigurare. Dacă ar fi fost doar o ploaie torențială, ar fi existat șansa de a recupera măcar parțial investițiile, dar riscul calamităților este în întregime asumat de către individ. În domeniul creșterii animalelor este încă la începutul afacerii. A cumpărat unul dintre grajdurile CAP-ului, l-a reamenajat și a achiziționat vaci și porci de rasă. Complementar activităților desfășurate în agricultură, proiectul său de dezvoltare cuprinde și activități de turism. Are prieteni în Germania pe care i-a vizitat și îi găzduiește anual. Mai mult, investește într-o casă din centrul Moșnei (ce aparține unei rude) pentru a o transforma în casă de oaspeți. Dacă este sceptic cu privire la posibilitățile de dezvoltare în agricultură, este mult mai optimist referitor la șansele turismului local. Strategia lui este deci una ce combină diferite sectoare din agricultură cu turismul. Pentru a reuși, "încearcă în toate părțile", folosește din plin capitalul său social de fost director și investește în acesta (chiar și noi am devenit potențiali agenți ai rețelei sale sociale). Toate aceste activități sunt desfășurate mai degrabă în familie. Numărul angajaților este redus la minim, soția și cei doi copii participând din plin.

Al doilea tip de inițiativă particulară în agricultură este unul focalizat pe un singur sector, creșterea animalelor. Istoricul acesteia este diferit de cel al primei inițiative prezentate. Fost șofer (heteroidentificat țigan) pe o cursă România - Germania a reușit să acumuleze capital financiar suficient pentru deschiderea unui bar, "cu terasă și orchestră". Barul a fost deschis prin asociere cu un văr și a fost desființat în momentul în care "nu ne mai înțelegeam". Din această experiență a rămas cu ceva bani și cu învățătura că "lucrul amestecat nu este lucru curat". Apoi, cu ajutorul unui intermediar, a împrumutat bani de la o Bancă din Germania ("este mai sigur și nu

este dobânda ca la o Bancă din România") pentru a face o fermă după modelul celor văzute acolo. În acest sens, a investit toți banii în vite (peste 30), porci (peste 50), tractor și pământ. Singura investiție în afara afacerii o constituie construirea unei case, tot după model nemțesc și nu săsesc. Din nou activitățile sunt desfășurate de către membrii de familie. Există un singur angajat permanent, pe care îl plătește prin casă, masă și îmbrăcăminte ("l-am luat de pe drumuri"). Pe deasupra, prestează cu tractorul servicii numai pentru a-și asigura, la schimb, ajutorul necesar în muncă. Similar întreprinzătorului din primul exemplu și acesta este mai degrabă pesimist în legătură cu ritmul de dezvoltare al afacerii.

Ambele cazuri ilustrează provocările pe care agricultura în tranziție le "oferă" întreprinzătorilor. Modelele de referință ale ambilor sunt cele văzute în Germania sau în alte țări occidentale. Din perspectiva acestor modele de referință, ambii sunt nemulțumiți și pesimiști cu privire la evoluțiile din agricultura românească. Ei își asumă riscul, dar se simt neputincioși atâta timp cât nici Statul, nici Băncile și nici societățile de asigurare nu îi sprijină și nici nu încurajează eforturile lor. Spre deosebire de sectorul de stat, inițiativele existente în sectorul privat au strategii de dezvoltare, dar nu au resurse. În sectorul de stat riscul este subvenționat, în timp ce particularii trebuie să-și asume integral riscul. Și de această dată, problema este instituțională, iar rezolvarea sa este tot de natură politică și situată la nivel național. A da un tractor sau câteva cupoane poate ajuta agricultura de subzistență, dar în nici un caz nu rezolvă problemele structurale cărora inițiativele private trebuie să le facă față. Agricultura performantă înseamnă a "scoate salam din pământ" a "asigura închiderea lanțului producție - vânzare", ceea ce presupune credite, asigurări, subvenționare, etc. Altfel, vom instituționaliza în lumea satului practica unor agricultori din Moșna care "aduc produse agricole din Ungaria, pentru că sunt mai ieftine decât ale noastre".

Mică industrie și comerț

În Moșna, după 1990, au apărut atât societăți comerciale³² cât și asociații familiale, atât în sectorul terțiar cât și ateliere de

³²Vezi Anexa, Tabel A.10, *Societăți comerciale de mică industrie și comerț - comuna Moșna, 1998*

mică producție: 3 tâmplării, un atelier de pielărie, o firmă de construcții, o firmă de transport și comerț a materialelor de construcții, 2 asociații care prestează servicii agricole, o tinichigerie, un service auto, o rotărie, o fierărie, 3 brutării și o sifonărie (în total, 16 unități de mică industrie și prestare de servicii). La acestea se adaugă cele 7 magazine alimentare și 5 baruri.

Interviurile cu întreprinzătorii particulari au relevat existența unei strategii comune de dezvoltare. Ne referim la combinarea tipurilor de activități și investiții, astfel încât, orice s-ar întâmpla, cel puțin una dintre ele să-i asigure succesul economic. De exemplu, afacerea unui tânăr cuplu (ea - 27 de ani, el - 32 ani): el lucrează doi ani în Germania, la un restaurant chinezesc, fără să economisească prea mulți bani; între timp, ea este muncitoare într-o fabrică din Mediaș. El revine în România și cei doi se hotărăsc să se căsătorească și să pornească o afacere. Părinții ei le oferă o casă de o cameră pe care ei, de comun acord, o transformă în bar. În același timp, ea continuă să lucreze la fabrică, în timpul liber ajutând la bar și la creșterea celor doi, trei porci. Se împrumută de la o rudă din America pentru un an de zile și cu acest capital deschid un magazin alimentar în apropiere de Bărăgan (zonă săracă a satului) și vând chiar și pe credit. El face aprovizionarea, iar ea părăsește fabrica și lucrează ca vânzătoare în magazin. La ideea ei, cumpără chioșcul situat în stația de autobuz din centrul comunei, care se dovedește extrem de profitabil. Nu-și iau concediu, nu-și iau mașină, nu-și permit "nebunii", ci construiesc o casă, deasupra magazinului și barului. Curtea din spatele casei este suficient de mare ca să permită deschiderea unei crescătorii de porci. Acesta este planul lui pentru la anul, căci "asta cu magazinele nu mai ține decât un an sau doi". Pe de altă parte, ea, pentru că "m-am săturat de gălăgie, mizerie, bețivi" plănuiește să închidă barul și în locul acestuia să deschidă o mică brutărie.

A începe cu un bar pentru a aduna ceva capital și a complementa mica unitate de producție cu un chioșc sau o cameră în care să fie comercializate propriile produse sunt combinațiile cele mai frecvente în Moșna și, credem noi, în întreaga Românie.

Turism

Turismul³³ la Moșna s-a dezvoltat spontan, pe două paliere. Palierul principal este constituit din Cetatea Săsească și Biserica Evanghelică, iar cel secundar este cel al gospodăriilor individuale. Raportul actual între cele două paliere este mai degrabă unul de independență, singura legătură fiind realizată prin grupul sașilor plecați din Moșna, care se regăsesc la ambele paliere. Astfel, dezvoltarea turismului este în directă legătură cu exodul sașilor. În fiecare an, de Rusalii, reprezentanții plecați și cei rămași ai comunității săsești organizează întâlniri ale sașilor moșneni. La fiecare doi ani, aceste întâlniri au loc în Moșna. La ultima, organizată la Moșna în 1997, au participat 300 de sași din Germania (aproape jumătate din sașii plecați). Dintre sașii care revizitează Moșna, cei mai mulți sunt peste 40 de ani. Cei tineri "au plecat și nu se mai uită înapoi". Există deci o probabilitate ridicată ca turismul bazat exclusiv pe sașii plecați din Moșna să nu aibă viitor pe termen lung.

Sașii plecați sunt, pe de altă parte, "ambasadorii Moșnei în Germania", în sensul că, prin intermediul lor, grupuri de tineri nemți ajung în Moșna. Cele două grupuri venite până acum au fost cazate, unul, la Casa de Oaspeți a Cetății Săsești³⁴, celălalt, într-o gospodărie individuală. Pentru primul grup, Biserica și Cetatea Săsească au reprezentat punctele de maxim interes. Ei au realizat măsurători și schițe ale acestora, pe baza cărora și-au elaborat lucrările de licență. Pentru cel de-al doilea grup, pădurea, iazul și pescuitul, mulsul vacii au fost punctele și activitățile de interes. Impresiile notate de tineri din ambele grupuri în caietul de însemnări al liderului comunității săsești sunt dovezi ale faptului că elementele listate anterior reprezintă puncte de atracție pentru tinerii nemți. Probabil că acesta este tipul de turism care, pe termen lung, are șanse de dezvoltare.

După plecarea sașilor, românii și țigani au devenit proprietarii fostelor case săsești. Tranzacția, pur economică la început, a avut drept efect crearea unor legături simbolice între vechii și actualii proprietari. Casele au fost nu numai cumpărate/vândute pe bani,

³³Vezi Anexa, Tabel A.11, *Turism - satul Moșna, 1998*

³⁴Casa de Oaspeți a Bisericii Evanghelice a fost renovată și dotată prin efortul Doamnei M., cu banii actualei comunități săsești din Moșna. Are 27 locuri de cazare și este dotată cu WC, baie, apă caldă, bucătărie utilată.

ci au devenit moștenirea care trebuie îngrijită și păstrată. Tranzacția economică a devenit, de fapt, modalitatea de transmitere a modelului sășesc de puternică valorizare a caselor către noii proprietari. Această tranzacție simbolic-valorică este ilustrată în multe interviuri prin afirmații de genul "casa este a mea dar este și a lor, că ei au făcut-o și o îngrijeau, nu glumă. Ce să fac, încerc și eu, în limita posibilităților, să o îngrijesc și chiar să o înfrumusețez. Anul trecut când fostul proprietar a fost în Moșna m-a rugat să-l las să stea aici în casa lui."

Faptul că sașii plecați revin în sat și locuiesc în fostele lor case reprezintă, în bună măsură, motivul "febrei reconstrucției" de anul trecut. Există un singur caz de investiție într-o casă dedicată exclusiv turismului, dar aceasta nu se datorează lipsei de inițiativă, ci inexistenței caselor libere. Fenomenul de ren-

ovare a caselor, parte definitorie a relației vechi-noi proprietari, nu s-a desfășurat după metoda modelului mimetic, ci după un model competițional. "X și-a schimbat panta la acoperiș. Nu-i nimic, le arăt eu lor, când mi-oi termina acoperișul meu șmecher, după revisitele nemțești." Există renovări care presupun schimbarea arhitectonicii săsești, dar "sașilor nu le pasă atât de tare, cât le pasă să vadă casa arătând bine și cu baie și cu toaletă, că ei acum sunt bătrâni și vor confort". Un posibil efect pervers este dispariția aspectului arhitectonic sășesc. La nivelul elitelor locale acest posibil efect este conștientizat și definit ca pericol. Directorul școlii a schițat o soluție și anume identificarea a 100 de case care să fie dotate cu toate facilitățile corespunzătoare unui turism de calitate, dar al căror aspect sășesc să fie conservat.

"În comuna Moșna principalele monumente și puncte de interes turistic sunt:

- Cetatea și Biserica Evanghelică
- Biserica Ortodoxă
- Cetățile și casele parohiale din Nemșa și Alma Vii

Soluția cea mai potrivită ar fi un circuit al cetăților, atât în Nemșa cât și în Alma Vii, existând posibilitatea de a caza turiștii. Pentru început școala poate pune la dispoziție mașinile sale, precum și un ghid specializat. Singura problemă pentru acest circuit o reprezintă starea drumurilor. Zona Moșna este o zonă viticolă puternică. Pe lângă vinul de Moșna, zona mai este cunoscută și prin slămina de Moșna (care era afumată într-unul din turnurile cetății) și prin varza de Moșna (care are anumite caracteristici datorită solului). La trei kilometri de Moșna, există un heleșteu, pe locul unei foste localități dispărute (Furksdorf) unde se poate pescui. În zona Nemșa se pot organiza vânători (există un fond cinegetic bogat) care se pot sfârși în uriașele pivnițe ale sașilor din Nemșa, la butoiul cu vinul locului. Pentru acest proiect ar trebui însă să se construiască și un restaurant. Totul ar trebui făcut în circuit, pentru a se putea câștiga mai mulți bani, care apoi să fie reinvestiți."

(Directorul școlii din Moșna)

Existența unui flux constant de turiști induce două tipuri de efecte:

1. credința împărtășită a moșnenilor că turismul local poate fi dezvoltat și reprezintă o soluție de dezvoltare a satului.

2. inhibă raportarea localnicilor la turism după principiile pieței.

2a. Relației de vechi – nou proprietar de casă îi corespunde relația simetrică de gazdă – musafir, pe axa Moșna – Germania. Acest tip de turism nu implică tranzacții financiare, are caracter strict informal și nu vizează extinderea. Câștigurile materiale ale gazdelor din Moșna sunt mici cadouri și, în unele cazuri, aranjamente de a vizita și/sau lucra pentru mici perioade de timp în Germania (cel puțin membrii din cele 111 gospodării de români sau țigani care cazează

turiști au vizitat, la schimb, Germania).

2b. Pe de altă parte, turismul practicat astfel nu favorizează identificarea posibilelor puncte de atracție (culturale sau naturale) pentru alte segmente de turiști decât foștii localnici.

F. Inegalitățile sociale

Definițiile locale date sărăciei și avuției sunt foarte diverse și sunt dependente de caracteristicile de status ale interviuatului. Definițiile sunt însoțite cu descrieri ale mecanismelor prin care oamenii se îmbogățesc sau sărăcesc.

Cât de extinsă este sărăcia în Moșna? Răspunsurile la această întrebare se extind pe o plajă de la 10% la 70% din întreaga populație. Diferențele mari în aprecieri se datorează

Oameni săraci

Oameni avuți

1. "O parte au mulți copii și nu mai pot face față, oricât de cinstiti și de harnici ar fi; o parte nici nu le place munca, că sunt și din ăștia; parte dintre ei se mulțumesc cu mai puțin și sunt fericiți cu copilașii lor că seara au ce mânca, și de ăștia sunt mulți, probabil de aia se zice despre Moșna că e o comună săracă" (*bărbat, 43 ani, căsătorit cu copii și studii superioare*)

2. "Cei mai săraci de abia își pot permite să bea un suc pe săptămână. Sunt mulți tineri, care nu vor să muncească. Toți ar vrea să fie directori sau patroni....Cei mai săraci din Moșna sunt în Burigaz, au mulți copii, n-au ce mânca pentru că nu lucrează nicăieri și au casele de pământ" (*bărbat, 27 de ani, necăsătorit, șef de centrală termică*)

3. "Sunt în egală măsură români și țigani, aici în Moșna. Unii sunt cei care nu au utilaje agricole și nici bani să-și lucreze pământul, cum sunt bătrânii pensionari CAP. Alții au număr mare de copii. Ultimii sunt cei care nu-și dau interesul să muncească și așteaptă." (*discuție de grup cu femei necăsătorite, 40-45 de ani*)

4. "Sunt șomeri care nu au nici un venit, în jur de 50 de familii" (adică, aproximativ 10% din totalul de gospodării din Moșna), "săraci sunt și cei cu ajutorul social, care sunt mai mult țigani, cu mai mulți copii." (*bărbat, 38 de ani, țigan, viceprimar*)

1. "oamenii care sunt bogați nu lucrează în agricultură, se ocupă cu comerțul care își asigură imediat câștigul. Oameni bogați sunt cei pe care îi ajută intelectul, care își fac vacanțe ... au fost ajutați în prima fază de către cei de afară, dintr-o muncă cinstită n-aveai cum... Cel care a făcut afacere și-a neglijat postul pe care l-a avut."

(*bărbat, 43 ani, căsătorit cu copii și studii superioare*)

2. "cei mai bogați sunt cei care au mașină, au mai mulți bani și se distrează mai bine" (*bărbat, 27 de ani, necăsătorit, șef de centrală termică*)

3. "bogat este cel care a avut moștenire sau cel care a avut curaj, a încercat și l-a ajutat capul. Sunt printre ei și țigani, cum este băiatul nașului ce are 30 de vaci și autobuze, dar și români ... Mai sunt și cei care se declară români și sunt țigani. Ei sunt înstăriți, dar au concepție redusă" (*bărbat, 38 de ani, țigan, viceprimar*)

4. "Bogația este chestie de pretenție. Aici oamenii sunt ardeleni, care au trăit în apropiere imediată de urban și după model sășesc. Deci oamenii sunt pretențioși. Bogații sunt cei care vor să-și ducă copiii la școală, săracii sunt cei ce se lasă" (*bărbat, pensionar, fost inginer agronom*)

Ăia care au pământ puțin...Ăia săracii n-au de nici unele...și copii mulți pe deasupra. Oricum e nevoie de un salariu. Că de pe pământ nu scoți banii decât toamna. Rotești de fapt banul.

Sunt unii care n-au pământ, animale, servicii, dar trăiesc bine. Fac afaceri. Sunt unii "cu traistă care fură. Ce să faci, ce văd ochii, nu lasă mâna. Sunt ăștia de la periferie, care ziua doarme, chiar dacă îi chemi la muncă, ca să fure noaptea. De fapt ciupesc (câte puțin) și vând în piață (la preț derizoriu, de scad prețul pieței). Săcâitor pentru producători.

Afaceri? Sunt legale și nelegale. Sunt doar câteva cazuri legale: cârciuma, magazinul, reparațiile. Cei care au afaceri nu trec pe partea cu agricultura. Afacerile sunt pentru strictul lor personal, nu mari. (*discuție de grup cu trei agenți agricoli la Camera Agricolă și un polițist*)

ază diferenței între standardele de comparație folosite. În cele mai multe cazuri, standardul este constituit din ceea ce au văzut localnicii prin Germania sau prin țările în care au întreprins mici incursiuni de afaceri (Ungaria, Iugoslavia sau Turcia). În altele, standardele de comparație sunt mai degrabă locale/regionale, caz în care procentul celor săraci este sensibil mai redus.

Bogația clădită pe moștenire sau pe un

status privilegiat deținut înainte de 1989 nu este considerată de către un mare număr de săteni drept legitimă, căci nu este rezultatul exclusiv al muncii individului. Pe de altă parte, sărăcia datorată "fugii de muncă" este considerată o problemă individuală și descalficată persoana respectivă de la ajutor comunitar. Acestea sunt două dintre reperatele care arată că munca este una dintre valorile centrale ale culturii actuale a Moșnei. Este de

remarcat că unii intervievați puneau explicit în relație valorizarea muncii cu modelul săsesc pe care în egală măsură l-au preluat atât românii cât și țiganii și pe care îl transmit mai departe copiilor.

Dintre toate tipurile de surse de venit³⁵ monetar, salariul este sursa cea mai valorizată, căci în absența acestuia nu pot fi realizate investițiile minimale necesare agriculturii de subzistență sau traiului decent. La nivel comunitar, salariul este asociat cu perioada anterioară restructurărilor, când "între 800 și 1000 de oameni lucrau la Mediaș și nu câștigau rău, trăind mai degrabă ca orășenii." (inginer agronom, pensionar) Restructurărilor au afectat cel mai profund tocmai această sursă de venit, ceea ce s-a răsfrânt în scăderea sensibilă a nivelului de trai al localnicilor. Dacă înainte de 1989, în jur de 70% dintre localnicii de vârstă activă (15-59 de ani) erau salariați în comună sau la Mediaș, în prezent numai 22% mai sunt salariați. Printre tinerii de 18-25 de ani, a căror intrare pe piața muncii trebuia să se realizeze în perioada de tranziție, procentul salariaților este comparabil cu cel existent la nivelul întregii populații de vârstă activă. Aproape toți cei peste 30 de ani au reușit să cumuleze un număr de ani de muncă înregistrați în cartea de muncă, care le asigură dreptul la o viitoare pensie (sau oricum le mărește această șansă). Spre deosebire de aceștia, tinerii de 18-25 de ani au reușit să intre pe piața muncii numai în proporție de 22%, ceea ce arată riscul extrem la care sunt expuși pe termen mediu și lung, atât ei cât și cei între 15-18 ani. Pe de altă parte, dacă la nivelul întregului segment al populației de vârstă activă 21% sunt șomeri, la nivelul tinerilor de 18-25 de ani³⁶ șomerii reprezintă 54%, ceea ce este o dovadă în plus a riscului la care sunt expuși tinerii moșneni (ca și majoritatea tinerilor din mediul rural). Numai procentul persoanelor casnice pare să fie o constantă, reprezentând în jur de 25%, indiferent de segmentul de vârstă considerat. Persoanele declarate casnice sunt femeii și sunt departe de a fi inactive atâta timp cât răspund de toate activitățile domestice.

Datele furnizate de către autoritățile locale indică existența a 453 de persoane³⁷ de vârstă activă care au o situație nedeterminată

(nu se încadrează la nici una dintre categoriile: salariați, șomeri sau casnici). 4% dintre aceste persoane au pensii CAP. Dacă aproximăm ponderea elevilor de peste 15 ani, putem trage concluzia că în jur de 25% dintre persoanele de vârstă activă sunt fără venituri, adică nu au loc de muncă, nu au pensie și nu sunt nici beneficiare de ajutor de șomaj. Ei sunt cei pe care statisticile oficiale "îi scapă" și, cel mai probabil, alocația pentru copil este singura lor sursă de venit regulat (în cazurile fericite completată cu venituri ocazionale din activități economice informale).

Ajutorul social este acordat cu mare întârziere și în nici un caz nu poate reprezenta sursa de venit cu ajutorul căreia o familie să supraviețuiască. În Moșna, cel mai numeros tip de beneficiar de ajutor social îl constituie mama tânără și fără venituri, cu copii în afara căsătoriei. Al doilea tip îl reprezintă familiile cu copii în care nici unul dintre cei doi părinți nu au venituri. Ultimul tip și cel mai puțin numeros este alcătuit de persoane în vârstă, suferinde și care n-au nici venituri și nici pământ. Dintre cele peste 200 de familii care și-au întocmit dosare pentru acordarea ajutorului social, cele 25 de familii care îl primesc sunt, în fapt, cazurile disperate. Ceea ce este comun tuturor actualilor beneficiari este heteroidentificarea lor drept țigani (ceea ce, după cum arată studiile, este o practică a tuturor salariaților de la primării).

La nivelul segmentului de populație de 60 de ani și peste, situația este mai bună. Dintre cele 201 persoane de 60 de ani și peste, 88 (44%) au pensie de stat și 98 (49%) au pensie CAP. Chiar dacă nivelul pensiilor nu este ridicat și nu poate asigura un trai decent, reprezintă totuși un venit monetar regulat, care completează hrana asigurată prin agricultura de subzistență.

În concluzie, cele mai favorizate sunt gospodăriile care includ salariați, pensionari sau combinația acestora și au un număr mic de copii. Cele mai defavorizate sunt gospodăriile care nu includ nici un membru salariat sau pensionar și au în schimb un număr mare de copii sau mama singură cu copii. Aceste tipuri de familie sunt concentrate la nivelul comunității țiganilor. Prezența pământului sau a unui porc în astfel de gospodării poate indica

³⁵Vezi Anexa, Tabel A.12, *Surse de venit - comuna Moșna, 1998*

³⁶Între 18 și 25 de ani, sunt 180 de tineri dintre care 37 sunt salariați, 97 fiind șomeri și 46 casnici.

³⁷Aceștia reprezintă 35% din totalul persoanelor de vârstă activă.

doar că familia nu moare de foame și nicidecum că ele reușesc să "scape" de sărăcie. Pe de altă parte, riscul lor de sărăcie extremă este amplificat de asocierea situației materiale precare cu fenomene de devianță, cele mai frecvente fiind abandonul familial și micile furturi, pentru care ajung frecvent la pușcărie.

Ce fac moșnenii cu banii, atunci când îi au? În primul rând investesc în casă³⁸, dacă o au sau își cumpără una dacă nu au. Apoi încearcă să-și pună telefon, își construiesc baie cu apă caldă și toaletă în casă. Mașina³⁹

este considerată obligatorie și orice om mai înstărit o are. Cu alte cuvinte, cei mai avuți sunt cei cu casele mai frumoase, cu telefon, cu baie și cu mașină. Privind datele referitoare la case și dotarea acestora putem aproxima existența a 21 gospodării (de români sau țigani) foarte avute și a 187 de gospodării (de români sau țigani) avute, ceea ce reprezintă o treime din totalul gospodăriilor din sat.

G. Capital social

În primul rând mi s-a parut că oamenii nu au capacitatea să se asocieze, să comunice, să negocieze, să țină cont de celălalt. Interesul strict personal și neîncrederea în celălalt mi s-au părut dominante. Proiectele lor comune eșuează, neînțelegerile îi despart la jumătatea drumului, preferă familia nucleară în orice întreprindere (e drept că sunt și mici afacerile). De asemenea, se folosesc de trafic de influență (puțini erau cei dispuși să dea în vileag conflictele satului sau problemele pe care le au cu "capii").

(Student la Sociologie, participant pentru 4 zile la teren)

Referitor la Moșna, în discursul de mai sus este negată prezența elementelor definitorii ale capitalului social – asocierea, încrederea, comunicarea și sunt accentuate trăsăturile individualiste, neîncrederea și neînțelegerile, conflictele și problemele.

Din punctul nostru de vedere, într-o cercetare calitativă, cea mai adecvată perspectivă de abordare a capitalului social comunitar este cea de identificare a "patternurilor de interacțiune socială"⁴⁰ dominante. Comunitatea Moșna reprezintă un grup potențial care devine funcțional numai în anumite situații (de exemplu, vizita Prințului Charles sau interacțiunea cu echipa Băncii Mondiale). În situațiile cotidiene, comunitatea Moșna se sparge în grupuri structurate pe logici diferite, care se redefinesc permanent. Tocmai de aceea, pentru analiza de față luăm în considerare numai patternurile de interacțiune socială caracterizate de stabilitate și care ne permit conturarea capitalului social comunitar: comunitatea sașilor (grup mic, definit atât prin apartenență etnică cât și religioasă) și vecinătățile (subgrupuri funcționale, structurate pe logica asocierii voluntare).

Comunitatea sașilor

Grupul heteroidentificat de către autorități drept etnici germani numără 52 de persoane. Comunitatea săsească este suprapusă comunității evanghelice și include la această oră 30 de persoane, iar 6 urmează să fie confirmate. Restul de 16 persoane sunt membrii ai gospodăriilor săsești, care nu au fost încă primite printre evanghelici și s-ar putea să nici nu fie vreodată. Comunitatea existentă este feminizată și îmbătrânită, mulți dintre copiii sași fiind "sărăcuți, unii chiar handicapați". Infuzia de noi membri, tineri și sănătoși este condiția *sine qua non* a supraviețuirii comunității.

Liderul actualei comunități este Doamna M., care se autocaracterizează astfel: "Ce contează ce ești? De exemplu eu - știu germana, româna și maghiara, așa că, dacă vin nemții sunt nemțoaică, dacă vin românii sunt româncă, iar dacă vin ungurii sunt unguroaică". Tatăl ei a fost român, mama săsoaică și cel de-al doilea tată ungur, prin urmare, "oricine ar veni" este capabil să imagineze strategii de integrare și gestionare a celor mai dificile situații.

³⁸Există cazuri (nu am putut afla numărul acestora) care au, pe lângă casa din Moșna, apartament în Mediaș.

³⁹În 1998 erau înregistrate la Poliția comunei 142 de autoturisme din care: 99 în satul Moșna, 26 în Nemșa și 17 în Alma Vii.

⁴⁰D.Sandu, Despina Pascal, Ana Maria Sandi, Cristina Vladu, *Building Social Capital by Social Funds in Transition Societies*. Material prezentat la *World Bank Regional Conference on SIF in Transition Economies*, Yerevan, Noiembrie, 1998

Legitimitatea actualei comunități de sași din Moșna este contestată. Mulți localnici ne-au explicat că nu au mai rămas decât "corciturile cu țigani, sași adevărați nu mai sunt în Moșna". Discursul pe care îl construiește Doamna M. nu contrazice spusele localnicilor, numai că, din punctul ei de vedere, "corciturile" sunt sași marginalizați în vechea comunitate. După explicațiile Doamnei M., o săsoaică (sau sas) odată ce se mărita cu un țigan(că)⁴¹ pierdea poziția socială pe care o deținea în cadrul comunității. Pierderea din prestigiu era însoțită, în cele mai multe cazuri, de o scădere a standardului de viață. Lipsa de resurse economice determina acumularea datoriilor față de Biserica Evanghelică (taxa lunară obligatorie nu mai era plătită nici pentru sine, nici pentru copiii). Astfel, marginalizarea era asumată și devenea fapt. Aceasta este biografia tipică pentru sașii rămași în Moșna - "cei mai mulți dintre ei nici nu aveau rude în Germania la care să plece". Pe de altă parte, Doamna M. consideră această situație o oportunitate de reconstruire a comunității săsești, prin repunerea în drepturi a foștilor marginalizați. Regulile Bisericii cereau ca, persoana care a întrerupt plata datoriilor către Biserică, să fie obligată a-și plăti datoriile pe ultimii 10 ani, atunci când dorește să reintre. Date condițiile materiale precare în care trăiesc marea majoritate a foștilor excluși, o astfel de condiție însemna practic un refuz. Prin negociere, Doamna M. a reușit să obțină un acord, conform căruia reintegrarea este posibilă fără plată pentru cei care timp de doi ani participă la toate slujbele și prestează zile de muncă pentru Biserică. Această strategie a liderului asigură comunității săsești nu numai reconstrucția, ci și șanse de dezvoltare.

Doamna M. împreună cu directorul școlii au improvizat un muzeu cu obiecte tradițional săsești. Muzeul include două părți distincte - una referitoare strict la sași și Cetate, gestionată de Doamna M., iar cea de-a doua, cu caracter istoric și multicultural, focalizată pe Moșna, gestionată de către directorul școlii (profesor de istorie, doctorand). Colaborând, cei doi gestionează memoria colectivă, încercând să o reconstruiască, în jurul elementului central săsesc. Muzeul din Cetate, bustul și placa memorială dedicate lui

L. Roth, ideea de a conserva o parte din fondul de case cu aspect săsesc sunt părți integrate acestui proiect. Mai mult, privirile sunt aruncate și spre viitor, nu numai spre trecut. Prin eforturile celor doi, în ciuda numărului mic de copii sași, Inspectoratul Școlar al județului Sibiu a aprobat înființarea unei clase cu profil german (actualmente clasa a 2-a).

În calitatea sa de lider al actualei comunității săsești Doamna M. este implicată, alături de directorul școlii, în distribuirea ajutoarelor aduse de un grup de trei cetățeni germani, care au ajuns în Moșna pe filiera Asociației constituită în Germania de către sașii plecați. Primele ajutoare au fost aduse la școala din Moșna în anul 1993 și au constat din îmbrăcăminte, încălțăminte, rechizite și dulciuri. Grupul țintă al acestor ajutoare au fost copiii și tinerii din sat. Începând din 1994, în fiecare an, câte doi tineri din Moșna și-au petrecut vara muncind și vizitând Germania. Mai târziu, au fost aduse vopsele și materiale de construcții pentru amenajarea și dotarea grădiniței, școlii și căminului cultural (dedicat, pe acea vreme, clubului de tineri). Ultima tranșă de ajutoare (adusă în noiembrie 1998) conținând haine și încălțăminte a fost direcționată de către Doamna M. spre membrii săraci ai comunității de sași și către țiganii din Burigaz. În această relație de cooperare, numai două persoane - Doamna M. și directorul școlii - sunt considerate de încredere de către cei trei germani.

Implicarea Doamnei M. în viața celor care au nevoie de ajutor (mai ales a celor săraci și marginalizați) este reală și nu declarativă. Cel mai nou proiect pe care îl are este să înființeze un ONG (o organizație de femei) care să încerce măcar punctual să instituționalizeze un model de control social comunitar în cazul bărbaților căsătoriți care-și beau toți banii și nu ajung să cumpere copiilor ceva de mâncare, femeilor cu mulți copii care nu cunosc sau sunt indiferente la posibilitățile de planning familial și alte astfel de situații. Deja a început să adune în jurul său femei din comună care ar dori să participe la astfel de activități. Prin procesul de identificare a partenerelor și grupurilor țintă Doamna M. consolidează legătura dintre actuala comunitate săsească și celelalte comunități etnice ale saului.

⁴¹Discutăm numai despre căsătoriile mixte între sași și țigani, pentru că acesta este modelul dominant în Moșna. Căsătoriile între sași și români au fost extrem de rare, înmulțindu-se numai recent, după exodul sașilor.

Vecinătăți

După plecarea sașilor, modul de organizare comunitară a rămas cel promovat de "modelul săseșc". Astfel, în ciuda faptului că ponderea populației săsești este extrem de redusă, în Moșna există 7 vecinătăți. Vecinătatea este o structură de asociere cu funcții precise. Funcțiile acestea se referă la sprijinul acordat pentru înmormântări și la organizarea unei sărbători anuale⁴². În afară de petreceri și înmormântări, nu există alte activități de interes comun în care vecinătățile să fie active. "Nunțile sau munca le faci cu neamurile și prietenii, fără să ții cont de vecinătăți." De altfel, acestea erau funcțiile vecinătăților din Moșna și pe vremea sașilor.

Vecinătățile sunt conduse de către un tată de vecinătate, ales pentru un an de zile, prin rotație, dintre membrii⁴³. El strânge taxele și administrează acești bani. În plus, convoacă adunările și oferă membrilor vecinătății informații de interes comunitar. Acest mod de organizare face posibilă funcționarea vecinătăților ca relee de comunicare, acestea devenind posibil câmp de manevre electorale. Cu alte cuvinte, instituția vecinătății este mult mai activă în plan informațional-simbolic decât în plan comportamental-factual. Dintre cele 7 vecinătăți, 4 sunt de țigani și 3 sunt de români. Singura diferență între cele două grupe de vecinătăți este aceea că în vecinătățile de țigani nu pot deveni tată de vecinătate membrii care nu știu carte și nici cei care nu au o casă suficient de mare să găzduiască întâlnirile. În directă legătură cu aceasta, tatăl de vecinătate țigănească nu este obligatoriu schimbat anual. De aceea, vecinătatea în comunitățile țigănești este un tip de organizare mai degrabă pe verticală, devenind posibilă concentrarea capitalului de influență la nivelul unui grup restrâns de indivizi.

Cele 7 vecinătăți par să se subîmpartă după cele două etnii, ceea ce poate induce falsa impresie că apartenența la o anumită vecinătate este determinată exclusiv de criteriul etnic. Există o suprapunere între decuparea etnică și cea pe vecinătăți, dar trebuie menționat că o suprapunere comparabilă are

loc și în funcție de strada pe care locuiesc membrii vecinătății. Dar, cum în distribuția pe o aceeași stradă, gospodăriile de români alternează cu cele de țigani, în interiorul vecinătăților există practic mixturi etnice precum și inixturi de adrese. Procesul care a dus la mixturile etnice pe o aceeași stradă a fost cel de cumpărare a fostelor case săsești relativ în egală măsură de către țigani și români. Prin cumpărarea unei foste case săsești, adresa localnicului este automat schimbată, dar în ceea ce privește vecinătatea el poate opta între vecinătatea fostei case și vecinătatea noii sale adrese. Deci, putem afirma că vecinătățile sunt dominate de o etnie, precum și de o stradă, existând totuși mobilitate între vecinătăți (atât etnică, cât și siradală). Această deschidere la noi membri și dinamica vecinătăților surprinde destul de exact restructurarea comunității care are loc după plecarea sașilor și vânzarea caselor acestora. Este remarcabil că numai tinerii și noii veniți în localitate nu sunt membrii unei vecinătăți, marea majoritate a localnicilor căsătoriți fiind integrați în vreuna sau alta dintre acestea.

Reprezintă existența vecinătăților un indicator de capital social comunitar?

Pentru a putea răspunde la această întrebare trebuie să ne plasăm în Moșna pe vremea când populația săsească era majoritară. Satul avea trei spații clar demarcate pe criteriul etnic, care se suprapunea criteriului economic. Una dintre funcțiile vecinătăților săsești era crearea unui câmp simbolic de protecție care să confere caracter intangibil comunității, păstrând la distanță românii și țiganii. "Și românii și țiganii erau pe vremea aceea slugi la sași", deci nici nu se punea problema posibilității integrării acestora în comunitate. În comunitate nu numai că nu se putea pătrunde, dar chiar și atunci când un membru cu drepturi depline "ieșea" din aceasta prin căsătorie, devenea automat exclus(ă). De aceea, instituția vecinătății indica prezența capitalului social comunitar numai dacă comunitatea = comunitatea sașilor și nicidecum dacă comunitatea = satul. Cu alte cuvinte, capitalul social al fostei comunități săsești nu reprezenta o resursă de dezvoltare a

⁴²Acestea reprezintă ocazii de socializare, oportunități de împăcare a cuplurilor în care există tensiuni și cadrul în care se alege noul tată de vecinătate. Pentru mulți localnici rolul principal al vecinătății este exprimat prin: "toată treaba e să avem bani, să ne putem distra".

⁴³Sunt și elemente specifice fiecărei vecinătăți. De exemplu, există o vecinătate în care pensionarii sunt membri inactivi și nu mai pot fi aleși tată de vecinătate. Într-o altă vecinătate, de români, este tată de vecinătate un sas, încă un fapt relevant pentru existența mixturilor etnice în interiorul vecinătăților din Moșna.

întregului sat.

Vecinătățile care există în acest moment în Moșna reproduc modelul săsesc, fără a determina "închidere socială". Ele sunt structuri deschise, flexibile, care deja includ atât mixturi etnice, cât și mixturi spațiale. Mai mult, între ele există comunicare (o parte din sărbători le petrec împreună, sau se invită unii

pe alții la sărbătorile anuale, indiferent de vecinătate). Noua comunitate săsească ce se reconstruiește pe principiul reintegrării foștilor sași excluși și acceptării țiganilor sau românilor este încă un factor facilitator al toleranței. Toate acestea arată că actualmente în Moșna capitalul social comunitar generat de vecinătăți reprezintă o resursă de dezvoltare

Dezvoltare comunitară – Moșna între tradițional și modern

Caseta 1. Tânăr român, de 27 de ani, proprietar de Opel și cu frecvente vizite în Germania

Ce ar trebui să se schimbe în Moșna astfel încât tu să spui "Moșna s-a dezvoltat"?

În primul rând trebuie ca să existe locuri de muncă pentru oameni.

Cine ar trebui să ridice această fabrică?

Statul. Cine altcineva? Apoi, ar trebui să apară magazine, baruri, drumuri care să nu ne mai strice mașinile, pomi, flori, trotuare aranjate.

Cine ar trebui să realizeze toate acestea?

Magazine și baruri așa ca în Germania, unii așa ca mine. Drumurile să le facă primăria, că e treaba ei. Pomii și florile să fie făcute de primărie în colaborare cu oamenii și ajutați de patroni, care să plătească taxe mai mari și nu simbolice cum plătesc acum. Așa e în Germania.

Cine ar trebui să-i ajute pe cei săraci?

Eu l-aș ajuta pe cel sărac, dacă aș fi primar, pentru că așa vreau eu, așa simt eu și nu pentru că ar fi obligația mea.

Caseta 2. Discuție de grup cu agenții Camerei Agricole de la Primărie

Ce ar trebui să se schimbe în Moșna astfel încât Dvs. să spuneți "Moșna s-a dezvoltat"?

După deliberare, am primit din partea grupului următoarea listă

Să se formeze asociații familiale liber consimțite și să se acorde credite bancare cu dobânzi mici.

Să se facă mici fabricuțe care să asigure prelucrarea materialelor prime: lapte, carne.

Să se achiziționeze sau doteze Primăria cu utilaje agricole pentru efectuarea lucrărilor la timp.

Să se achiziționeze sau doteze Primăria cu tractor sau camion pentru transporturi.

de luat în seamă.

Precizări

1. La Primărie au existat: cal, căruță, porci. Nimic din toate acestea nu mai există, fapt care a fost amintit în multe interviuri, drept dovadă a lipsei de interes și competență a actualei echipe de la Primărie.

2. Pe de altă parte, "de când a venit noul vice, gospodarul satului, a fost amenajat parcul din centrul comunei, s-a renovat clădirea primăriei, care arăta ca vai de lume,..." a fost argumentul cel mai frecvent adus de susținătorii actualei echipe de la Primărie.

Soluțiile prezentate în prima casetă sunt reprezentative pentru localnicii care prin dezvoltarea satului Moșna înțeleg transfor-

marea acestuia într-un orașel "așa cum este în Germania". Agricultură, meșteșugurile tradiționale sunt ca și inexistente. Cea de-a doua casetă prezintă soluțiile de tip tradițional, propuse nu numai de specialiștii în agricultură, ci și de toți cei pentru care Moșna este în primul rând un sat a cărui viață socială se țese și depinde de dezvoltarea agriculturii. Aspectul satului și infrastructura nu mai sunt deloc prioritare, iar meșteșugurile tradiționale sunt din nou inexistente.

Acestea sunt cele două tipuri dominante de soluții de dezvoltare comunitară, oferite de către localnici. Dezvoltarea turismului este considerată o soluție pentru sat, dar, de cele mai multe ori, ea a fost menționată doar asistat. Asupra faptului că locurile

de muncă sunt cea mai gravă problemă la nivelul comunității există consens generalizat, dar asupra "făbriței" și a actorului care să o ridice păreri sunt extrem de diverse. O centrală telefonică digitală este absolut necesară, dar această soluție este localizată mai ales la nivelul elitelor și a celor cu rude, afaceri, relații în Germania sau aiurea.

În loc de concluzii... încheierea introducerii

Moșna nu este un studiu de caz încheiat. În ceea ce ne privește, prezenta analiză a funcționat ca generator de întrebări și nu de răspunsuri. Provocările au venit atât din nevoia de structurare și interpretare a datelor, cât și dinspre profesorul coordonator de doctorat. Prin urmare, intenționăm dezvoltarea prezentei analize, ceea ce presupune apropierea de Moșna de zi cu zi. Pentru aceasta este nevoie, în primul rând, ca întoarcerea în comunitate să aibă loc într-un context în care relația cercetător-comunitate să poată fi redefinită ca una fără miză. În al doilea rând, cadrul metodologic trebuie completat cu noi indicatori și metode de culegere a datelor (de exemplu, analiza documentelor care să releve istoria comunității, interviuri pe bază de chestionar care să ne permită estimări cantitative). Pentru moment, în loc de concluzii, nu putem decât să încheiem povestirea începută în introducere despre "Moșna cu echipa Băncii Mondiale".

...La început, am stabilit agenda de interacțiuni în comunitate printr-o selecție cât se putea de riguroasă a reprezentanților din diferite grupuri sociale definite de: vârstă, etnie, bunăstare, educație, sex, putere, apartenență politică, vecinătate, religie. Dar așa cum, odată ajuns în Moșna, scenariul prestabilit pentru vizita Prințului Charles a fost modificat, așa și agenda cercetării noastre a căpătat culoare locală. Rețeaua de interacțiuni locale s-a extins numai până la un punct conform planurilor noastre, după care, localnicii au început să solicite singuri discuții cu noi, făcându-și programare pe o listă actualizată zilnic de către secretara primăriei. Numărul și diversitatea participanților la interacțiune a crescut considerabil, ceea ce, în mod firesc, a dus la luminarea întregii scene comunitare.

Ca în orice altă comunitate, în satul Moșna există conflicte, precum și probleme, dar au devenit vizibile, odată cu acestea, și persoanele capabile să le gestioneze. Există devianță, dar există și acțiuni de control comunitar ale acesteia. Există sărăcie concentrată la nivelul țiganilor, există șomaj ridicat, există favoritisme, există disfuncționalități instituționale, accesul tinerilor la putere nu este favorizat, pe scurt, în Moșna regăsești problemele structurale ale întregii societăți românești. Dar, în același timp, nu sunt conflicte interetnice, există inițiative individuale, capital uman și capital social.

ANEXA

Tabel A.1. Structura și dinamica populației

Naționalitatea	Anul	Moșna		Nemșa		Alma Vii		Comună	
		Persoane	gospodării	Persoane	gospodării	Persoane	gospodării	Persoane	gospodării
Români	1989	785	211	137	57	104	31	1026	299
	1992	928	247	153	61	97	45	1178	353
	1998	908	276	228	63	146	51	1282	390
Germani	1989	690	232	120	51	107	64	917	347
	1992	55	21	61	11	83	11	196	43
	1998	52	16	7	5	2	2	61	23
Rromi	1989	863	201	232	63	123	33	1218	297
	1992	895	264	298	78	152	47	1345	389
	1998	1037	280	304	96	222	79	1563	455
Maghiari	1989	7	3	2	2	0	0	9	5
	1992	16	3	6	2	3	2	25	7
	1998	12	5	6	2	4	2	22	9
Total	1989	2345	647	491	173	334	128	3170	948
	1998	2009	577	545	166	374	134	2928	877

Sursa: Primăria comunei Moșna

Tabel A.2. Dinamica populației - comuna Moșna

Anul	Născuți vii	Decedați	Spor natural	Imigrați	Emigrați	Spor migrator
1990	43	18	25	28	377	-349
1993	45	38	7	43	28	15
1995	42	25	17	107	20	87
1996	34	29	5	53	34	19

Surse: CNS, Fișa localității

Tabel A.3. Structura populației după etnie - comuna Moșna, 1992

Sursa datelor	Români	Germani	Rromi	Maghiari	Total
Recensământul României - autoidentificare	1719	142	853	30	2744
Date locale - heteroidentificare	1178	196	1345	25	2744

Tabel A.4. Creșterea populației (1998 față de 1989)

1989 – 100%

	Moșna	Nemșa	Alma vii	Total - comuna Moșna
Români - 1998	116%	166%	140%	125%
Țigani - 1998	120%	131%	180%	128%

Notă: Pentru determinarea ritmului de creștere a populației au fost utilizate datele din Tabelul A.1

Tabel A.5. Structura populației pe categorii de vârstă și etnie – satul Moșna, 1998

Categoria de vârstă	Români	Germani	Țigani	Maghiari	Total
0 - 6 ani	89	6	111	1	207
7 - 14 ani	98	18	179	0	295
15 - 59 ani	610	21	667	8	1306
60 de ani și peste	111	7	80	3	201
Total	908	52	1037	12	2009

Sursa: Primăria comunei Moșna

Tabel A.6. Dotarea caselor – comuna Moșna, 1998

	Moșna	Nemșa	Alma Vii	Total comună
Case dotate cu:				
- apă curentă	187	58	47	292
- baie	187	43	37	267
- WC	21	11	2	34
- racordare la rețeaua de gaz	528	140	0	668
Case:				
- fără curent electric	7	3	2	12
- renovate	21	4	2	27

Surse: Primăria Comunei Moșna

Tabel A.7. Telecomunicații – comuna Moșna

Abonamente	Moșna	Nemșa	Alma Vii	Total comună
- telefon (1998)	220	4	1	225
- presă (1998)	40	12	9	61
- TV (1998)	261	55	39	355
- TV (1989)	324	77	51	452

Sursa: Oficiul PTTR Moșna

Tabel A.8.a. Copii înscriși la grădiniță - satul Moșna, 1998

	Români	Rromi	Total
Grupa mare (6 - 7 ani)	14	19	33
Grupa mijlocie (4 - 6 ani)	13	6	19
Grupa mică (2 - 4 ani)	11	9	20
Total	38	34	72

Sursa: Grădinița, sat Moșna

Tabel A.8.b. Participarea școlară – comuna Moșna, 1998

	Moșna		Nemșa		Alma Vii		Comună	
	Număr	procent	Număr	procent	Număr	procent	Număr	procent
Total	416	100,00%	79	100,00%	33	100,00%	528	100,00%
Clase I-IV	172	41,35%	46	58,23%	33	100,00%	251	47,54%
Clase V-VIII	202	48,56%	33	41,77%	0	0,00%	235	44,51%
Clase IX-X	42	10,10%	0	0,00%	0	0,00%	42	7,95%
Români	93	22,36%	11	13,92%	10	30,30%	114	21,59%
Sași	7	1,68%	0	0,00%	0	0,00%	7	1,33%
Țigani	316	75,96%	68	86,08%	23	69,70%	407	77,08%

Sursa: Școala I-X, Moșna

Tabel A.9.a. Modul de folosință al pământului – comuna Moșna, 1998

Suprafața agricolă	gospodării	străinași	persoane juridice (IAS)	Asociația Sașilor	Rezervă Primărie	Total
Arabilă	906	81	434	127	0	1548
Pașuni	38	0	922	0	58	960
Fânețe	828	15	22	7	0	865
Vii	10	0	143	0	7	153
Livezi	1	0	66	0	0	67
Total	1783	96	1714	138	65	3593
Păduri	139	21	1800	0	0	1960
TOTAL	1922	117	3514	138	65	5553

Terenen arabil

- lucrat	866	71		102		
- nelucrat	40	10		25		

Sursa: Registrul Agricol, Camera Agricolă, comuna Moșna

*Asociația agricolă a sașilor are 70 ha teren arabil dat în arendă, deci a lucrat efectiv numai 32 ha.

Tabel A.9.b. Gospodării fără pământ – comuna Moșna, 1998

Naționalitate	Moșna	Nemșa	Alma-Vii	Comună
Români	77	17	23	117
Țigani	98	10	14	122
Maghiari	3	*	*	*
Germani	6	*	*	*
Total	184	*	*	*

Sursa: Camera Agricolă, comuna Moșna

*Date neobținute

Tabel A.9.c. Distribuția gospodăriilor* pe sate și pe etnie, după suprafața agricolă în proprietate (1998)

Suprafața agricolă	Total comună	Moșna			Nemșa			Alma Vii		
		Români	Țigani	Total	Români	Țigani	Total	Români	Țigani	Total
sub 0,5 ha	40	12	11	23	2	6	8	2	7	9
0,5 - 1 ha	90	28	37	65	4	10	14	5	6	11
1 - 3 ha	175	32	41	73	25	38	63	17	22	39
5 - 7 ha	60	39	5	44	14	0	14	2	0	2
7 - 10 ha	15	9	0	9	3	0	3	3	0	3
Total	650	235	142	377	93	66	159	69	45	114

Sursa: Registrul Agricol, Camera Agricolă, comuna Moșna

*Datele furnizate de către Primărie diferă de cele rezultate din Registrul Agricol. După datele Primăriei, în satul Moșna sunt 276 de gospodării de români, dar dacă adunăm gospodăriile cu pământ cu cele fără pământ, obținem 312 gospodării de români. Diferențele au două determinări:

1. definiții diferite ale gospodăriei – în datele Primăriei, gospodărie="fum"=casă, iar în datele de la Camera Agricolă, gospodărie=proprietar de teren agricol;

2. identificarea etniei este realizată de către persoane diferite.

Tabel A.9.d. Stocul de animale - satul Moșna, 1998

	Nr. de animale în gospodării	Nr. de animale la IAS	Nr. de gospodării de țigani care au animale	Nr. de animale în gospodăriile țiganilor
Bovine	1300	329	64	193
Ovine	2500	689	87	271
Porcine	2243	121	122	390

Sursa: Camera Agricolă, comuna Moșna

Tabel A.9.e. Gospodării cu număr mare de animale – comuna Moșna, 1998

Satul	Moșna		Nemșa		Alma Vii	
	gospodării	animale	gospodării	animale	gospodării	animale
Bovine	6	6 - 22	2	3 - 6	2	5 - 15
Ovine	4	50 - 200	2	25 - 50	2	50 - 200
Porcine	4	10 - 20	2	10 - 20	1	10 - 20

Sursa: Camera Agricolă, comuna Moșna

Tabel A.9.f. Distribuția mașinilor agricole – satul Moșna, 1998

Tipul	Gospodării	Asociația Sașilor	fostul AGROMECC	IAS
Tractoare	11	6	5	4
Pluguri	12	3	3	2
Semănători	5	2	2	0
Combinate	1	1	2	0

Sursa: Camera Agricolă, comuna Moșna

Tabel A.10. Societăți comerciale de mică industrie și comerț – comuna Moșna, 1998

Tipul de societate	Moșna	Nemșa	Alma Vii	Total comună
Magazine alimentare	7	2	1	10
Baruri	5	2	1	8
Prestări servicii*	10	1	1	12
Asociații familiale**	6	1	1	8
Asociații agricole	1	1	0	2

Sursa: Primăria comunei Moșna

*Firmele prestatoare de servicii includ: brutărie (2), tâmplărie (2), pielărie (1), bombonerie (1), sifonerie (2), transport și desfacere de materiale de construcție (1), rotărie (1), reparații auto (1), tinichigerie auto (1)

**Asociațiile familiale includ: tâmplărie (1), brutărie (1), construcții (2), zidărie (1), prestare servicii agricole (2)

Tabel A.11. Turism – satul Moșna, 1998

	Moșna	Nemșa	Alma Vii	Total comună
Gospodării în care au fost cazați turiști	111	63	30	204
Sași care au locuit în Moșna înainte de 1989 și au vizitat Moșna în 1997	300	41	35	376
Turiști străini care au vizitat Cetatea Sătească și satul Moșna în 1998	292	31	27	350

Sursa: Liderul comunității săsești și Primăria comunei Moșna

Tabel A.12. Surse de venit – comuna Moșna, 1998

	Moșna	Nemșa	Alma Vii	Comună
Populația de vârstă activă				
Șomeri	275	41	35	351
Gospodării cu șomeri	181	33	27	241
Persoane casnice	283	59	37	379
Persoane salariate	243	24	17	284
Persoane care vând produse agricole	232	83	67	382
Familii care primesc ajutor social*	25	8	6	39
Tineri (18 - 25 de ani)				
Număr tineri	180	61	45	286
Salariați	37	11	7	55
Șomeri	97	21	15	133
Casnici	46	29	23	98
Populația de 60 de ani și peste**				
Număr persoane	201	81	47	329
Pensionari stat	257	47	29	333
Pensionari CAP	150	38	24	212
Persoane singure	33	11	9	53

Sursa: Primăria comunei Moșna

* Distribuția ajutorului social după tipul de familie este următoarea:

familii cu 1 membru	4	familii cu 4 membrii	7
familii cu 2 membrii	8	familii cu 5 membrii	5
familii cu 3 membrii	11	familii cu 6 sau mai mulți membrii	4

** Doar 88 dintre cei care primesc pensie de stat au peste 60 de ani. Doar 98 dintre cei care au pensie CAP au peste 60 de ani. Fără pensii sunt aproximativ 27 de persoane de peste 60 de ani. Aproximativ 7 persoane de 60 de ani și peste sunt singure și fără pensie.